МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0114-оос-з-дн
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Організація освітнього середовища»
О. Л.Тіщенко

Керівник: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.філос.н. _____ Л.С. Іванова

Рецензент: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.пед.н. _____ Т. П. Голованова

Запоріжжя
2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Організація освітнього середовища»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____» _____2026 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Тіщенко Олені Леонідівні

1. Тема роботи: «Впровадження соціально-емоційного навчання в освітнє середовище закладів загальної середньої освіти»
керівник роботи Іванова Лариса Сергіївна, кандидат філософських наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від 02 жовтня 2025 р. № 1393-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, аналіз наукових джерел

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): розглянути теоретичні засади соціально-емоційного навчання та уточнити зміст основних понять дослідження; визначити критерії, показники та рівні сформованості психологічної комфортності й толерантності в освітньому просторі; проаналізувати стан готовності педагогів закладів освіти міста Запоріжжя до впровадження соціально-емоційного навчання в умовах воєнного стану; обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови впровадження соціально-емоційного навчання у закладах освіти прифронтового міста; розробити методичні рекомендації для керівників та вчителів щодо підвищення психологічної комфортності освітнього середовища засобами соціально-емоційного навчання.

5. Перелік графічного матеріалу: 8 таблиць, 4 рисунки із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Іванова Л.С.	25.10.24 р.	25.10.24 р.
Розділ 1	Іванова Л.С.	23.12.24 р.	23.12.24 р.
Розділ 2	Іванова Л.С.	25.04.25 р.	25.04.25 р.
Розділ 3	Іванова Л.С.	01.10.25р.	01.10.25р.
Висновки	Іванова Л.С.	07.11.25 р.	07.11.25 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад-грудень	виконано
3	Написання першого розділу	січень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-жовтень	виконано
5	Написання третього розділу	жовтень	виконано
6	Написання висновків	листопад	виконано
7	Оформлення додатків	Листопад-грудень	виконано
8	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-грудень	виконано
9	Захист	лютий	

Студент _____ Тіщенко О. Л.

Керівник роботи _____ Іванова Л. С.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 110 с., 5 рисунків, 8 таблиць, 56 джерел, 11 додатків.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка комплексу організаційно-педагогічних умов для системного запровадження соціально-емоційного навчання, вивчення їх впливу на освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя.

Об’єкт дослідження: освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови системного запровадження соціально-емоційного навчання в освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя.

Методи дослідження: теоретичні: системний та порівняльний аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація даних; емпіричні: діагностичні методи для виявлення рівня їхньої готовності до впровадження соціально-емоційного навчання; педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених умов; методи математичної статистики: для кількісного та якісного аналізу отриманих результатів, підтвердження вірогідності даних експериментального дослідження.

Практичне значення роботи визначається розробкою та апробацією організаційно-педагогічних умов впровадження соціально-емоційного навчання в освітню діяльність закладів освіти та діяльності професійної спільноти «Відкритий простір соціально-емоційного навчання».

Галузь використання: заклади освіти.

СФЕРА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, ПЕДАГОГІКА, ОСВІТНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ, ПСИХОЛОГІЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

SUMMARY

Tishchenko O. L. Introduction of social and emotional learning in the educational environment of institutions of general secondary education.

The qualification work consists of an introduction, 3 parts, conclusions, a list of references (56 items), 8 tables, 5 figures.

The purpose of the study: Theoretical substantiation and experimental verification of a complex of organizational and pedagogical conditions for the systematic implementation of Social and Emotional Learning, and the study of their impact on the educational environment of general secondary education institutions in Zaporizhzhia.

The research tasks:

1. To carry out a theoretical analysis of scientific sources on the problem of Social, Emotional Learning and the educational environment, and to clarify the essence and content of the key research concepts.

2. To determine and substantiate the criteria, indicators, and levels of psychological comfort and tolerance of the educational environment.

3. To analyse the current level of readiness of teaching staff of educational institutions in the city of Zaporizhzhia for the implementation of Social and Emotional Learning under martial law.

4. To theoretically substantiate, develop, and experimentally verify a set of organizational and pedagogical conditions adapted to the challenges of martial law and necessary for the systematic implementation of Social and Emotional Learning in educational institutions of a frontline city.

5. To formulate methodological recommendations for school administrators and teaching staff of educational institutions in the city of Zaporizhzhia on enhancing psychological comfort and tolerance of the educational environment through Social, Emotional Learning.

Object of research: The educational environment of general secondary

education institutions in Zaporizhzhia under martial law.

The subject of the study: Organizational and pedagogical conditions for the systematic implementation of Social and Emotional Learning into the educational environment of general secondary education institutions in Zaporizhzhia.

Part 1 “Theoretical Foundations of Social and Emotional Learning in Modern Educational Paradigms”. The first chapter provides a philosophical and pedagogical analysis of the Social and Emotional Learning concept. The educational space is examined as a micro-model of the social environment and a fundamental condition for developing non-academic competencies. Furthermore, Social and Emotional Learning is analyzed within the context of wartime challenges and the «New Ukrainian School» (NUS) reform.

Part 2 “Diagnostic Analysis of the Readiness of the Educational Environment of a Frontline Region for Social and Emotional Learning Implementation”. The second chapter presents the methodological toolkit and the organizational framework of the diagnostic study. It analyzes the state of organizational readiness and the motivation of educational environment stakeholders toward SEE Learning implementation. Additionally, the psychological well-being and resource state of educators are examined as key determinants of the educational space's efficiency.

Part 3 “Substantiation and Implementation of a Model for Systematic Social and Emotional Learning in a Frontline Region”. A conceptual model for the systematic implementation of SEE Learning has been developed, alongside a model for the «SEE Learning Open Space» professional community as a tool for transforming the educational environment. Moreover, a technology for transitioning to a systematic model of SEE Learning implementation and comprehensive methodological recommendations have been established.

Keywords: general secondary education, pedagogy, educational and pedagogical sciences, psychology, activities of centers for professional development of pedagogical workers.

ЗМІСТ

Вступ……...……...…..... 9
Розділ 1. Теоретичні засади соціально-емоційного навчання в сучасних освітніх парадигмах…… 13
1.1 Філософсько-педагогічний аналіз концепції соціально-емоційного навчання……... 13
1.2 Освітній простір як мікромодель соціального середовища та умова формування неакадемічних компетентностей…… 22
1.3 Соціально-емоційне навчання у контексті викликів військового часу та реформи НУШ…… 30
Розділ 2. Діагностичний аналіз готовності освітнього простору прифронтового регіону до впровадження соціально-емоційного навчання… 43
2.1 Методологічний інструментарій та організація діагностичного дослідження……. 43
2.2 Аналіз організаційної готовності та мотивації суб'єктів освітнього середовища до впровадження соціально-емоційного навчання…….. 46
2.3 Психологічне благополуччя та ресурсний стан педагогів як детермінанти ефективності освітнього простору…… 49
Розділ 3. Обґрунтування та реалізація моделі системного впровадження соціально-емоційного навчання у прифронтовому регіоні…….. 55
3.1 Концептуальна модель системного впровадження соціально-емоційного навчання…….. 56
3.2 Професійна спільнота «Відкритий простір СЕН» як інструмент трансформації освітнього середовища…… 59
3.3 Технологія переходу до системної моделі впровадження соціально-емоційного навчання…….. 64
3.4 Моніторинг та критерії ефективності функціонування професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»…… 67

3.5 Методичні рекомендації з ефективного впровадження соціально-емоційного навчання в освітній простір ЗЗСО…..……..….. 70
Висновки……..... 75
Список використаних джерел…… 77
Додатки…… 83

ВСТУП

Сучасний етап розвитку України позначений безпрецедентними викликами, спричиненими повномасштабною воєнною агресією. Невизначеність, постійна загроза, високий рівень стресу та психологічна травматизація стали невід'ємною частиною повсякденного життя громадян, завдаючи відчутної шкоди фізичному та ментальному здоров'ю нації. В умовах гуманітарної, економічної та освітньої кризи, коли мільйони українців пережили втрати, вимушене переселення та пряму небезпеку, пріоритетом стає збереження внутрішньої стійкості, відновлення психологічних ресурсів та формування механізмів колективної адаптації.

Проте, ці виклики не лише виснажують, але й висувають нові, критичні вимоги до системи освіти. Майбутня післявоєнна відбудова, економічне відродження та розвиток демократичного суспільства вимагають виховання покоління, яке володіє не лише академічними знаннями, а й комплексом життєво важливих неакадемічних компетентностей. Це покоління має бути високостресостійким, здатним до самовідновлення, мати розвинене критичне мислення, брати на себе відповідальність за долю держави та громади, бути активно залученим до соціальних процесів, а також демонструвати глибоку емпатію та толерантність для забезпечення внутрішньої єдності та суспільної злагоди.

Численні педагогічні та психологічні дослідження доводять, що високий обсяг академічних знань не забезпечує успішної самореалізації особистості та не є гарантом формування суспільства, сприятливого для комфортного життя кожного його члена. Натомість, ключовими чинниками особистого розвитку та кар'єрного зростання є сформована система цінностей, висока життєва стійкість, здатність до саморегуляції, відповідальність, а також уміння працювати в команді та ефективно розв'язувати комплексні проблеми.

Цей вектор розвитку підтверджує і запит сучасного ринку праці. Згідно з прогнозами Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) щодо ТОП-10 необхідних навичок у 2025 році, пріоритет надається неакадемічним компетенціям: розв’язання складних проблем, критичне мислення, ініціативність, лідерство, соціальний вплив, витривалість, стресостійкість і гнучкість [20]. Формування таких навичок на основі загальнолюдських цінностей сприяє оздоровленню стосунків, підвищенню згуртованості в командах, інституціях та суспільстві в цілому.

Ці аргументи були інтегровані в концепцію реформи «Нова українська школа» та Закон України «Про освіту» (2017 р.). Одним із важливих завдань реформи стало формування згаданих «м’яких навичок» (soft skills) та ключових компетентностей, які передбачають не лише знання, але й уміння їх застосовувати, а також відповідне ставлення, що ґрунтується на цінностях [25]. Серед ключових компетентностей чільне місце посіли соціальна, громадянська, культурна компетентності, інноваційність, підприємливість, критичне та системне мислення, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення та співпрацювати з іншими людьми.

У цьому контексті соціально-емоційне та етичне навчання постає як найбільш системний та науково обґрунтований інструментарій для реалізації цих амбітних завдань. СЕН, що ґрунтується на світових практиках (зокрема, рамці Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL)) та наукових даних про нейропластичність і світську етику, пропонує чітку, структуровану модель для розвитку п'яти ключових взаємопов'язаних компетентностей. Для України, яка перебуває в умовах повномасштабної воєнної агресії, необхідність впровадження СЕН набуває критичної значущості. Комплексна освітня рамка СЕН пропонує системний механізм для формування самоусвідомлення, саморегуляції (ефективна робота з тривогами), емпатії та системної відповідальності (зниження конфліктності та формування згуртованості, що є критичним після травматичних подій) – ключових елементів психологічної стійкості нації та умов для відновлення освітнього

простору, що був порушений військовими діями. Особливо це стосується прифронтових регіонів, таких як Запоріжжя, де питання психологічної та емоційної безпеки освітнього середовища є головним пріоритетом. Проте у Запоріжжі, до цього часу не сформовано системного підходу щодо впровадження СЕН в освітній простір закладів освіти на рівні системи освіти міста.

Визначення наукового апарату дослідження

Проблемна ситуація полягає у наявній суперечності між:

1. Соціальною потребою у формуванні психологічно комфортного, етично стійкого освітнього простору як відповіді на травматичний досвід війни та вимоги реформи НУШ;

2. Недостатнім рівнем готовності регіональної системи освіти до системного впровадження соціально-емоційного та етичного навчання (СЕН) в освітній простір закладів загальної середньої освіти прифронтового міста Запоріжжя, відсутністю науково обґрунтованих та адаптованих організаційно-педагогічних умов на рівні управління освітою

Об’єкт дослідження: освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови системного запровадження соціально-емоційного навчання в освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс організаційно-педагогічних умов для системного запровадження соціально-емоційного навчання (СЕН) в освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми соціально-емоційного навчання, освітнього простору, уточнити сутність та зміст ключових понять дослідження.

2. Визначити та обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості

психологічної комфортності та толерантності освітнього простору.

3. Проаналізувати поточний рівень готовності педагогічних працівників закладів освіти міста Запоріжжя до впровадження СЕН в умовах військового часу.

4. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити комплекс організаційно-педагогічних умов, адаптованих до викликів воєнного стану та необхідних для системного запровадження СЕН у закладах освіти прифронтового міста.

5. Сформулювати методичні рекомендації для керівників та педагогічних працівників закладів освіти міста Запоріжжя щодо підвищення психологічної комфортності та толерантності освітнього простору через СЕН.

Методи дослідження: теоретичні: системний та порівняльний аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація даних; емпіричні: діагностичні методи для виявлення рівня їхньої готовності до впровадження СЕН; педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених умов; методи математичної статистики: для кількісного та якісного аналізу отриманих результатів, підтвердження вірогідності даних експериментального дослідження.

Теоретичне значення роботи: здійснений аналіз наукових джерел з проблеми соціально-емоційного навчання, освітнього простору, уточнити сутність та зміст ключових понять дослідження; визначені та обґрунтовані критерії, показники та рівні сформованості психологічної комфортності та толерантності освітнього простору; обґрунтувано та розроблено комплекс організаційно-педагогічних умов, адаптованих до викликів воєнного стану та необхідних для системного запровадження СЕН у закладах освіти прифронтового міста.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМАХ

1.1 Філософсько-педагогічний аналіз концепції соціально-емоційного навчання

Генеза та еволюція ідей соціально-емоційного розвитку особистості

Сучасна освітня парадигма зміщує акценти з виключно академічних знань (IQ) на цілісний розвиток особистості, де ключову роль відіграють так звані «м'які навички» (soft skills). У цьому контексті концепція соціально-емоційного та етичного навчання є кульмінацією багаторічних досліджень у сферах емоційного інтелекту, нейропсихології та позитивної психології.

Генеза СЕН простежується через кілька ключових етапів, починаючи від філософських роздумів про природу розуму та почуттів.

Витоки концепції регуляції емоцій сягають часів античності. Значний внесок у розвиток уявлень про зв'язок когнітивних та емоційних процесів зробив Аристотель. Він розглядав емоції як силу, що суттєво перетворює стан людини та впливає на її здатність до міркувань. Аристотель постулював, що емоції, зокрема гнів і страх, повинні підпорядковуватись розуму та слугувати етичним цілям. Він був одним із перших, хто підкреслив когнітивний компонент емоцій, стверджуючи, що емоційні переживання є наслідком суб’єктивного аналізу та оцінки стимулу (навіть якщо ця оцінка є помилковою). Адаптивним, на його думку, є не відсутність емоції, а помірність, що досягається за рахунок розуму [5].

На противагу цьому, представники філософії стоїцизму розглядали емоції як джерело нещастя та помилок, закликаючи зберігати «вищий розум» і вбачаючи джерело емоцій у помилкових судженнях.

У епоху Нового часу ідеї Аристотеля про взаємозв’язок афекту та

інтелекту реінтегрував Р. Декарт (раціоналізм). Він наголошував, що розум є ключем до регуляції емоцій, здатним спрямовувати пристрасті на служіння людському «Я». З іншого боку, Д. Юм (емпіризм) підкреслював роль афективного компоненту в пізнанні, а Б. Спіноза розрізняв «пристрасть» (сліпе почуття) і «емоцію» (переживання з приводу чітко усвідомленої події), вважаючи, що звільнення від афектів робить людину вільною і раціональною. Таким чином, філософський етап сформував ідею складних, опосередкованих відношень між когнітивними і емотивними функціями, підкреслюючи, що здатність до емоційної регуляції є основою моральної та життєвої стійкості (евдемонії), що стало першоосновою для сучасних концепцій неакадемічних компетентностей.

Українська філософська та педагогічна спадщина також демонструє глибоку історичну спорідненість з ідеями СЕН. Попередній аналіз праць вітчизняних науковців, зокрема І. Беха, Г. Ващенка, В. Сухомлинського, Г.Сковороди, П. Юркевича та інших, засвідчив наявність потужної української проєкції у розумінні соціально-емоційного розвитку. У їхніх роботах виразно домінує увага до ціннісного духовно-морального досвіду особистості, питань самопізнання та необхідності створення емоційно-сприятливого середовища освітнього процесу. Зокрема, ідеї Г. Сковороди про «сродну працю» та «пізнання себе» [19], а також П. Юркевича про «серце як центр морального і духовного життя» [2] є прямими предтечами концепцій самоусвідомлення та етичної грамотності. Таким чином, у національній науковій думці питання самоцінності та морально-духовної позиції особистості посідало визначне місце ще до інституціоналізації західних концепцій емоційного інтелекту.

У психологічній науці еволюція ідей відбувалася через поступову відмову від виключно когнітивної парадигми інтелекту.

Пріоритет у формуванні загальнопсихологічних основ належить Е.Торндайку, який уперше на початку ХХ століття виокремив соціальний інтелект як складову загального інтелекту. Він визначав його як здатність розуміти інших людей, що пізніше стало основою для міжособистісного

аспекту емоційного інтелекту.

У 1983 році Х. Гарднер запропонував виокремити дві категорії ЕІ: міжособистісний і внутрішньоособистісний. До міжособистісного інтелекту віднесли спроможність розуміти інших, мотиви їхньої поведінки, до внутрішньоособистісного - спроможність формувати точну адекватну модель власного «Я» та використовувати її для ефективної життєдіяльності.

Д. Векслер припускав існування неінтелектуальних аспектів загальних здібностей, включаючи «афективно-регулятивні» складники. У 1985 році Р.Бар-Он вводить поняття «коефіцієнт емоційності» (EQ-i). Також важливим мостом стало дослідження алекситимії (П. Сіфнеос, 1973), стану, що є протилежним розвиненому емоційному інтелекту, пов’язаного з низькою здатністю до вербального визначення почуттів.

Ці ідеї підготували ґрунт для офіційного формулювання концепції соціально-емоційного та етичного навчання

Початки формування концепції емоційного інтелекту припадають на 1990-ті роки, коли Пітер Саловей та Джон Майєр (P. Salovey, J. Mayer) вперше сформулювали поняття емоційного інтелекту, визначивши його як набір здібностей, пов’язаних з переробкою емоційної інформації. Однак широкого визнання і практичного застосування ідея набула завдяки працям Деніела Ґоулмана (D. Goleman) у середині 1990-х років, який популяризував емоційний інтелект як здатність керувати власними емоціями та взаємодією з іншими - система емоційних компетентностей, що включає самоконтроль, наполегливість, самомотивування [27].

Важливо підкреслити, що сучасна програма СЕН є продуктом глибокої наукової колаборації між Університетом Еморі та провідними світовими дослідниками в галузі психології та нейробіології. Теоретичний та практичний фундамент програми складають розробки таких науковців, як:

- Д. Ґоулмен, який заклав основи теорій емоційного та соціального інтелекту;

- М. Ґрінберг та Р. Рузер, чиї дослідження у Пенсільванському

університеті присвячені людському розвитку та створенню безпечного шкільного середовища;

- Л. Лантієрі, представниця Консорціуму CASEL, яка адаптувала методики емоційного інтелекту для Педагогічного коледжу Колумбійського університету;

- Е. Міллер-Керес, чия діяльність в Інституті травми дозволила інтегрувати у СЕН специфічний складник – модель «Стійкості до травми».

Такий багатоаспектний підхід дозволив трансформувати заклик Далай-лами XIV до «навчання серця і розуму» (1998 р.) у світську, науково обґрунтовану освітню рамку, що базується на нейропластичності та етичній відповідальності

Центральним елементом інституціоналізації соціально-емоційного навчання (СЕН/SEL) стала діяльність Консорціуму з академічного, соціального та емоційного навчання (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, CASEL) у США. CASEL розробив і стандартизував п'ять основних компетентностей СЕН: самоусвідомлення, саморегуляція, соціальна свідомість, навички стосунків, відповідальне прийняття рішень, перетворивши соціально-емоційне навчання на системний, науково обґрунтований підхід, спрямований на поліпшення результатів навчання та запобігання деструктивній поведінці.

У 2017 році Університет Еморі (Emory University, США) під керівництвом Далай-лами XIV та групи науковців, зокрема Лобсанга Тензіна Негі, розробив програму соціально-емоційного та етичного навчання (SEE Learning). Ця програма є вдосконаленням традиційного СЕН, яке доповнюється двома критично важливими елементами: етикою та системним мисленням. Ця інтеграція підкреслює, що розвиток емоційного інтелекту не має бути самоціллю, а мусить служити вищій меті – формуванню відповідальної, співчутливої та етичної поведінки, орієнтованої на спільне благо.

Вивчення наявної програми СЕН, наданої Університетом Еморі, показало, що:

1) соціально-емоційне та етичне навчання розроблялось як структура, яку

можна застосовувати в різних країнах та культурах;

2) СЕН однаковою мірою прагне допомогти учнівству стати «емоційно грамотними» та «етично грамотними»;

3) мета СЕН – створити інклюзивну та всеохопну структуру, яку можна використовувати в будь-якому освітньому середовищі та на всіх рівнях освіти для формування соціальних, емоційних та етичних компетенцій так само, як учні навчаються математики, іноземних мов, фізики чи будь-якого іншого предмету;

4) СЕН наголошує на важливості практики, а не лише теоретичних знань.

Таким чином, соціально-емоційне та етичне навчання є інтегративною освітньою моделлю, яка виходить за межі суто академічного розвитку, пропонуючи цілісний підхід до формування внутрішньої стійкості та соціальної відповідальності, що стало логічним завершенням еволюції ідей про домінування розуму над почуттями до ідеї їхньої гармонійної інтеграції.

Сутність, структура та ключові компоненти СЕН

Соціально-емоційне та етичне навчання – це підхід до навчання та виховання, спрямований на розвиток соціальних, емоційних та етичних навичок, що допомагають учням ефективно керувати своїми емоціями, вирішувати проблеми та приймати відповідальні рішення, ґрунтуючись на принципах співпереживання та усвідомлення взаємозалежності [9].

Структура СЕН базується на трьох основних вимірах, які охоплюють як внутрішній розвиток особистості, так і її взаємодію із зовнішнім світом (див. рис. 1.1):

1) Усвідомленість (Awareness): фокусується на внутрішньому світі особистості. Включає самоусвідомлення, розуміння своїх емоцій, думок та фізичних відчуттів. Є основою для саморегуляції та прийняття обґрунтованих рішень.

2) Співпереживання (Compassion): стосується взаємодії з іншими. Включає соціальну свідомість, емпатію, здатність бачити ситуацію з позиції іншої людини та прагнення допомогти. Це етична основа СЕН, що сприяє

розвитку доброти.

3) Залученість (Engagement): спрямована на системну дію. Охоплює навички стосунків, системне мислення та відповідальне прийняття рішень, що веде до активної участі у створенні позитивних змін у своєму класі, школі та громаді.

Рисунок 1.1 – Структура СЕН

Ці виміри реалізуються через три рівні:

- Особистісний – турбота про себе: навчання навичкам управління стресом, розвиток внутрішньої стійкості та саморегуляції.

- Соціальний – турбота про інших: розвиток емпатії, ефективної комунікації та навичок мирного вирішення конфліктів.

- Системний – турбота про спільноту та світ: усвідомлення взаємозалежності, розуміння впливу власних дій на навколишнє середовище та суспільство, формування глобальної громадянської відповідальності.

Для системного розуміння архітектоніки програми СЕН доцільно представити її у вигляді матриці, що поєднує три ключові виміри (Усвідомленість, Співпереживання, Залученість) із трьома рівнями впливу (Особистісним, Соціальним та Системним) (див. рис. 1.1) [9]. Така структура дозволяє охопити повний спектр компетентностей: від базової тілесної регуляції до глобального етичного мислення (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Структурно-змістова матриця компетентностей СЕН

Рівні \ Виміри	Вимір 1: УСВІДОМЛЕНІСТЬ (Розум та Тіло)	Вимір 2: СПІВПЕРЕЖИВАННЯ (Емоційний зв'язок)	Вимір 3: ЗАЛУЧЕНІСТЬ (Поведінка та Дія)
Рівень 1: ОСОБИС-ТІСНИЙ (Я - Сам)	Увага та самоусвідомлення Здатність фокусувати увагу, розпізнавати власні емоції, думки та відчуття в тілі («тілесна грамотність»).	Співчуття до себе Прийняття себе, розуміння власного внутрішнього життя, доброзичливе ставлення до себе в моменти стресу.	Саморегуляція Уміння керувати своїми реакціями, повертатися у «зону стійкості», балансувати нервову систему.
Рівень 2: СОЦІАЛЬ-НИЙ (Я - Інші)	Міжособистісна обізнаність Розуміння емоційних станів інших людей, розпізнавання соціальних сигналів та контексту взаємодії.	Співчуття до інших Розуміння почуттів і потреб інших, бажання полегшити їхні страждання (емпатія в дії).	Навички стосунків Ефективна комунікація, конструктивне вирішення конфліктів, уміння просити та надавати допомогу.
Рівень 3: СИСТЕМ-НИЙ (Я - Світ)	Оцінювання систем Розуміння взаємозалежності всіх речей, здатність бачити причинно-наслідкові зв'язки у складних системах.	Визнання спільної людяності Усвідомлення фундаментальної подібності всіх людей (бажання щастя і уникнення страждань), що об'єднує попри розбіжності.	Залученість у спільноту Відповідальна поведінка, спрямована на благо спільноти та світу, громадянська активність.

Саме інтеграція етичного компонента та системного мислення відрізняє СЕН від традиційного СЕН, що робить його особливо актуальним для закладів освіти прифронтових міст, де виклики, пов'язані зі стресом, травмами та потребою у відновленні соціальної довіри, вимагають не просто навичок управління емоціями, а й глибокого етичного фундаменту для спільного виживання та розвитку.

Змістовне наповнення програми СЕН структуроване за вісьмома ключовими розділами, що забезпечують поступове занурення учня у практики саморегуляції та соціальної взаємодії: від створення атмосфери співпереживання у класі та виховання індивідуальної стійкості до розуміння

системної взаємозалежності у світі: «Це наша спільна справа» [7].

Ключовим фокусом програми є розвиток когнітивної регуляції (контроль уваги, когнітивна гнучкість), емоційних процесів (вираження та регуляція емоцій, розвиток емпатії) та соціальних навичок (вирішення конфліктів, просоціальна поведінка). Відмінною рисою СЕН є її універсальність: програму розроблено для учасників віком від 6 до 17 років, а також для дорослих, що дозволяє реалізувати концепцію «навчання впродовж життя» через самоосвіту педагогів.

СЕН є доказовим підходом, оскільки його розробка ґрунтується на міждисциплінарних наукових досягненнях у сфері нейробіології, когнітивної та позитивної психології. Цей науковий фундамент забезпечує розуміння базових людських цінностей, соціальних емоцій та механізмів формування компетентностей. Досвід впровадження програми у школах різних країн підтверджує її високу ефективність: метааналіз досліджень демонструє, що в освітніх закладах, які системно впроваджували соціально-емоційне навчання, академічна успішність покращилася в середньому на 11%, а рівень деструктивної поведінки (зокрема, бійок і цькування) знизився на 10% . Таким чином, СЕН має доведений потенціал для покращення не лише емоційного клімату, а й навчальних результатів [8].

Окремої уваги в контексті генези СЕН заслуговує етап його інституціоналізації в українській системі освіти, який нерозривно пов’язаний із діяльністю громадської організації «ЕдКемп Україна» (EdCamp Ukraine). Україна стала однією з перших країн світу, яка на державному рівні розпочала апробацію цієї програми, що свідчить про синхронізацію вітчизняних освітніх трендів зі світовими [10].

Початком системного впровадження можна вважати 2018-2019 роки, коли ГО «ЕдКемп Україна» підписала меморандум про співпрацю з Університетом Еморі у 2019 році, ставши ексклюзивним партнером програми SEE Learning в Україні. Завдяки цій співпраці було здійснено фаховий переклад та адаптацію навчальних програм, методичних посібників та супровідних

матеріалів українською мовою, що зробило їх доступними для широкого загалу освітян: Листи Інституту модернізації змісту освіти від 02.01.2023 № 21/10-2, 21/10-3, 21/10-4, 21/10-5 про надання грифів «Схвалено для використання в освітньому процесі» навчальним програмам «Соціально-емоційне та етичне навчання: формування й розвиток м’яких навичок стійкості уваги та подолання травми 1-2 класи, 3-4 класи, 5-6 класи, 7-9 класи (курс за вибором)» - рішення експертної комісії з психології та педагогіки від 23.11.2022 року (протокол №2).

Ключовим етапом легітимізації СЕН став запуск у 2019 році пілотного проєкту, до якого долучилися 26 закладів освіти з різних регіонів України [11]. Успішність пілоту дозволила перейти до масштабування: наказом Міністерства освіти і науки України «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м’яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 років» від 18.11.2019 № 1431 було розпочато всеукраїнський експеримент. Цей нормативний акт закріпив статус СЕН як науково обґрунтованої інновації, а не ситуативної ініціативи.

Важливим аспектом діяльності EdCamp Ukraine стала підготовка кадрового потенціалу. Через серію (не)конференцій, тренінгів для тренерів та запуск онлайн-курсів (зокрема на платформі EdWay) було сформовано спільноту педагогів-практиків, які володіють методикою СЕН.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році актуальність напрацювань EdCamp Ukraine набула нового змісту. Програму СЕН було оперативно переорієнтовано на потреби воєнного часу: акцент змістився на травма-інформовані практики, техніки заземлення, відновлення ресурсу та формування стійкості (resilience) [3]. Таким чином, завдяки зусиллям спільноти EdCamp, СЕН в Україні еволюціонувало від інструменту «м'яких навичок» до стратегії психологічного виживання та підтримки ментального здоров’я нації в умовах війни.

1.2 Освітній простір як мікромодель соціального середовища та умова формування неакадемічних компетентностей

Концептуальні підходи до розуміння освітнього простору в умовах НУШ та військового стану

Філософсько-педагогічні витоки цієї категорії сягають ідей Яна Амоса Коменського (XVII ст.), викладених у його фундаментальній праці «Велика дидактика» (Didactica Magna, 1657 р.). Коменський розглядав школу як «майстерню людяності» (officina humanitatis), де всі елементи навчального середовища, їхня чітка організація та універсальність повинні гармонійно сприяти всебічному розвитку кожної дитини.

У вітчизняній педагогіці системний підхід до розуміння освітнього простору як цілісної категорії розвинувся у другій половині XX століття:

Юрій Кононович Конаржевський (1980–1990-ті рр.), у своїх працях з управління освітнім процесом та педагогічного аналізу (зокрема «Аналіз уроку»), визначив освітній простір як динамічну цілісну систему умов, діяльності та взаємодій, спрямовану на досягнення освітніх цілей. Його підхід акцентував на керованості та інтеграції всіх ресурсів для підвищення якості освіти.

Ольга Миколаївна Кузьменко (початок XXI ст.), у своїх дослідженнях формування компетентностей (зокрема, «Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності учнів основної школи»), акцентувала увагу на суб’єкт-суб’єктній взаємодії та ціннісній складовій середовища. Вона розглядає освітній простір як багатокомпонентну сукупність, де психологічний та соціальний аспекти є ключовими для формування високої соціальної компетентності.

В умовах реформи Нової української школи (НУШ) відбувається переосмислення освітнього простору, який розглядається не лише як фізичне чи інформаційне середовище, а як інтегративний, психологічно насичений простір, функція якого полягає у формуванні ключових компетентностей, а не лише

академічних знань [1].

Особливої трансформації та переосмислення функціоналу набуває освітній простір в умовах повномасштабної військової агресії. Виклики воєнного стану такі як дистанційне навчання, постійна загроза, стрес, травматичний досвід трансформують освітній простір на гібридну модель: поєднання онлайн-занять, укриттів та обмеженого очного формату [28]. Ця модель вимагає від педагогів не просто передачі знань, а й цифрової емпатії та здатності створювати психологічний зв'язок на відстані, що прямо пов'язано з компетенціями СЕН. Отже, гібридна модель освітнього простору вимагає не лише технічного забезпечення, але й формування особливих соціально-комунікативних умов, що компенсують дефіцит фізичної взаємодії та сприяють відновленню почуття спільноти, втраченого через вимушену ізоляцію У цій парадигмі головна функція освітнього простору зміщується від дидактичної до життєзабезпечувальної: створення психологічної безпеки, забезпечення ментального здоров’я та формування соціальної згуртованості.

Таким чином, у контексті військового часу, освітній простір має відповідати критеріям безпечного освітнього середовища (Safe Learning Environment), яке охоплює три взаємопов'язані складові: фізичну (надійність укриттів та дотримання протоколів безпеки), психологічну (забезпечення емоційного благополуччя) та соціальну (захист від булінгу та дискримінації). Для цілей нашого дослідження освітній простір закладів загальної середньої освіти міста Запоріжжя розглядається як динамічна, адаптивна система, сфокусована на відновленні ресурсу, головними інтегративними характеристиками якої є психологічна безпека і соціальне благополуччя. У цій системі соціально-емоційне та етичне навчання виступає як ключовий організаційно-педагогічний інструмент для його якісного змістовного наповнення та підтримки стійкості всіх учасників освітнього процесу.

Психологічна комфортність, толерантність та життєва стійкість як інтегративні характеристики освітнього простору

Для оцінки ефективності системного впровадження соціально-

емоційного та етичного навчання в освітній простір необхідно визначити інтегративну тріаду його ключових, операціоналізованих характеристик, які слугуватимуть критеріями результативності дослідження: психологічну комфортність, толерантність та життєву стійкість.

1) Психологічна комфортність – це стан середовища, при якому всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, педагоги, батьки) відчувають захищеність, довіру та емоційне благополуччя, що є необхідною передумовою для продуктивного навчання та соціалізації. Її індикаторами є низький рівень тривожності, відсутність булінгу та позитивний емоційний фон.

2) Толерантність – це здатність до конструктивної взаємодії, визнання та повага до відмінностей (світоглядних, культурних, травматичного досвіду), що є особливо актуальним в умовах внутрішнього переміщення осіб. СЕН, розвиваючи соціальну свідомість та емпатію, виступає механізмом формування толерантності як основи для здорових міжособистісних стосунків [15].

3) Життєва стійкість (Resilience) – це критично важлива характеристика для прифронтового регіону. Вона визначається як здатність особистості чи колективу відновлюватися після травматичних подій, адаптуватися до екстремальних умов та зберігати ефективність і цілісність [22]. У контексті СЕН формування стійкості відбувається через розвиток «тілесної грамотності» (body literacy) та навичок повернення до «зони стресостійкості» нервової системи, що є основою травмаінформованого підходу та дозволяє керувати емоційними реакціями на стрес [13].

Таким чином, для закладів освіти Запоріжжя ці характеристики утворюють каузальний ланцюжок: системне впровадження соціально-емоційного та етичного навчання забезпечує формування життєвої стійкості, що, у свою чергу, є основою для підвищення психологічної комфортності та толерантності у взаємодіях (див. рис. 1.2), що розкриває вплив впровадження СЕН на освітній простір закладів освіти.

Теоретичне обґрунтування моделей та комплексу організаційно-педагогічних умов системного впровадження СЕН

Рисунок 1.2 – Вплив впровадження СЕН на освітній простір закладів освіти

Успішна реалізація соціально-емоційного та етичного навчання вимагає переходу від точкових заходів до системної інтеграції. Досягнення цільових характеристик освітнього простору (психологічна комфортність, толерантність, стійкість), залежить від обраної моделі інтеграції та виконання комплексу організаційно-педагогічних умов.

Ефективне впровадження СЕН має бути не ситуативним, а системним. Міжнародна практика та досвід українського експерименту виділяють три основні моделі інтеграції, які різняться за глибиною охоплення та впливом на шкільну культуру [2] (див. табл.1.2):

Таблиця 1.2 – Системні моделі інтеграції СЕН

Модель інтеграції	Характеристика	Рівень впливу
1. Фрагментарна (Точкова)	Проведення окремих тренінгів або занять СЕН (наприклад, година спілкування, виховна година) без інтеграції в академічні предмети.	Низький. Створює короткочасний ефект; незначною мірою змінює загальну атмосферу та має недостатній вплив на формування цінностей.
2. Інтегрована (Наскрізна)	Впровадження елементів СЕН (практик, термінології, філософії) у зміст усіх навчальних предметів.	Середній. Забезпечує цілісність, показуючи, що навички важливі в усіх сферах. Це найбільш реалістична модель для НУШ.
3. Комплексна (Загальношкільна)	Поєднання інтегрованого підходу з виділенням окремого часу для цілісного курсу СЕН, а також охопленням адміністрації, батьків та громади.	Високий. Створює стійку, уніфіковану культуру, що є найефективнішим для підвищення психологічної комфортності.

Для прифронтового регіону Запоріжжя, де пріоритетом є швидке відновлення психологічної стійкості та безпека, найбільш доцільним є використання інтегрованої або комплексної моделі.

Комплекс організаційно-педагогічних умов

Успішна трансформація освітнього простору через інструментарій СЕН неможлива без чіткого визначення організаційно-педагогічних умов (ОПУ), які виступають необхідним фундаментом для переходу від декларативних намірів до реальних змін. Під організаційно-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність об'єктивних можливостей, змісту, методів та матеріальних засобів освітнього середовища, що забезпечують досягнення поставленої мети – формування трансформаційних компетентностей учасників освітнього процесу.

На основі аналізу концепції НУШ та враховуючи специфіку прифронтового міста, нами визначено та теоретично обґрунтовано цілісний комплекс [14] із семи взаємопов'язаних умов, що забезпечить стійкість моделі та її адаптацію до кризових умов:

ОПУ 1. Кадрова та методологічна готовність педагогічного колективу. Ця умова є первинною, оскільки вчитель є головним транслятором цінностей СЕН. Вона передбачає не лише знання методики, а й формування «ресурсного стану» самого педагога. Теоретичне підґрунтя цієї умови базується на концепції «Teacher's Well-being» (благополуччя вчителя): лише емоційно стабільний дорослий здатний створити простір безпеки для дитини [4]. Умова реалізується через багаторівневу систему підготовки, де перший етап – це особиста психологічна стабілізація вчителя, а другий – професійне опанування інструментарію СЕН, забезпечення педагогів готовим, ліцензованим та адаптованим до умов війни інструментарієм (травма-інформовані практики, вправи на заземлення), що знімає з вчителя навантаження щодо самостійного пошуку та розробки матеріалів. Таким чином, реалізація ОПУ 1 передбачає не лише навчання методиці, а й створення системи психологічної підтримки для подолання професійного вигорання.

ОПУ 2. Нормативно-правова та адміністративна підтримка

впровадження. Системність впровадження потребує легітимізації інновації на рівні локальних актів закладу освіти. Теоретично це обґрунтовується необхідністю зняття сприйняття СЕН як «додаткового навантаження». Ця умова передбачає включення цілей СЕН до Стратегії розвитку закладу, річних планів роботи та видання відповідних наказів, що робить програму частиною офіційної освітньої політики школи та забезпечує регулярність та системність впливу [6].

ОПУ 3. Вибір та реалізація цілісної моделі інтеграції СЕН. Як було з'ясовано, фрагментарне використання технік не дає кумулятивного ефекту. Ця умова обґрунтовує перехід до системної моделі, де СЕН впроваджується через три вектори:

- як окремий навчальний курс за вибором (за програмами, схваленими МОН);
- через наскрізну інтеграцію тем СЕН у навчальні предмети (НУШ-інтеграція);
- через зміну організаційної культури закладу.

ОПУ 4. Створення травмаінформованого освітнього середовища. Для Запоріжжя фізичний та психологічний простір має «лікувати». Умова передбачає візуалізацію принципів СЕН у просторі школи та укриттів (плакати з технік заземлення, «куточки спокою»), що дозволяє нормалізувати емоційний стан учнів навіть у кризових ситуаціях. Теоретично це корелює з підходом «середовище як третій учитель», де сам простір транслює меседж безпеки [8].

ОПУ 5. Соціальна інтеграція та партнерство з батьківською спільнотою. Ефект від навчання у школі нівелюється, якщо вдома дитина потрапляє у конфліктне середовище. Умова передбачає створення єдиного «поля турботи» через залучення батьків до практик стійкості. Це теоретично обґрунтовується теорією систем: зміна одного елемента (дитини) вимагає підтримки з боку іншого (родини) для закріплення результату.

ОПУ 6. Створення системи моніторингу та зворотного зв'язку. Для прифронтового регіону важливо вчасно відстежувати ознаки втоми та

виснаження. Ця умова передбачає впровадження інструментів самодіагностики для вчителів та учнів, що дозволяє адміністрації гнучко коригувати темп впровадження програми, уникаючи ретравматизації.

ОПУ 7. Оцінка якісних трансформацій освітнього простору. Кінцевою метою є не кількість проведених уроків, а зміна організаційної культури. Ця умова обґрунтовує потребу в переході від кількісних показників до якісних індикаторів: рівня довіри, зниження конфліктності та підвищення суб'єктивного відчуття безпеки учасниками процесу (див. табл. 1.3).

Теоретичне обґрунтування цих умов спирається на наступні ключові положення:

1) Принцип цілісності (ОПУ 1, 3, 4): СЕН не є окремим предметом, а має пронизувати весь освітній простір закладу. Кадрова підготовка (ОПУ 1) забезпечує розуміння цієї філософії на всіх рівнях, що є ключовою умовою створення емпатійного середовища (ОПУ 4). Це безпосередньо корелює з Комплексною моделлю (ОПУ 3), яка дозволяє досягти синергетичного ефекту у формуванні стійкості.

2) Принцип системної відповідальності (ОПУ 2, 5, 6): для стійкого результату необхідне офіційне закріплення ініціативи (ОПУ 2) та можливість вимірювати як процес (ОПУ 5), так і результат (ОПУ 6). ОПУ 7 є прямою перевіркою висунутої гіпотези дослідження.

3) Принцип адаптації до кризи (ОПУ 1, 4): у прифронтовому регіоні зміст ОПУ 1 та ОПУ 4 набуває травмаінформованого фокусу. Педагоги мають навчитися не лише навчати емоціям, але й надавати першу психологічну підтримку та використовувати техніки заземлення, створюючи «зону стійкості» для учнів.

Визначені умови (особливо кадрова готовність та соціальна інтеграція) у своїй сукупності є механізмом, який забезпечує створення емпатійного освітнього середовища. Саме емпатійне освітнє середовище, будучи реалізованим через ці умови, стає тим якісним стрибком, що підвищує комфортність, толерантність та стійкість.

Таблиця 1.3 – Комплекс організаційно-педагогічних умов впровадження СЕН

№	Назва Умови (ОПУ)	Змістовне наповнення та ключова функція
ОПУ 1	Кадрова та методологічна готовність.	Навчання керівників та педагогічних працівників про СЕН, моделі та методику впровадження. Оволодіння ресурсними та травма-інформованими практиками, навичками саморегуляції. Сформованість етічної поведінки Ця умова фокусується на професійній компетентності та внутрішній стійкості педагогів
ОПУ 2	Створення нормативно-правової бази впровадження СЕН в освітній простір закладу освіти.	Легітимізація процесу та системність. Розробка внутрішніх документів (наказів, положень, плану імплементації, дорожньої карти), що закріплюють СЕН як обов'язковий компонент освітнього процесу на рівні закладу та рекомендацій для регіональної системи. Введення впровадження СЕН в стратегію розвитку закладу освіти.
ОПУ 3	Вибір та реалізація Комплексної моделі впровадження СЕН.	Стратегічний фокус. Формалізація наскрізної інтеграції практик СЕН у всі сфери: навчальні предмети, виховну роботу, позакласну діяльність та адміністративні рішення.
ОПУ 4	Оновлення освітнього середовища.	Формування сприятливого та емпатійного простору, забезпечення матеріально-просторових ресурсів (затишні зони, куточки спілкування, м’яка кімната таке інше).
ОПУ 5	Соціальна інтеграція та комунікативно-партнерська взаємодія.	Розширення впливу та синхронізація. Залучення батьківства: проведення систематичної роботи з батьками (тренінги, рекомендації) для синхронізації етичних та емоційних принципів у школі та вдома. Взаємодія з громадою: співпраця з психологічними службами та волонтерськими організаціями для підтримки ментального здоров'я.
ОПУ 6	Створення системи моніторингу за станом впровадження СЕН.	Контроль та корекція процесу. Розробка інструментарію для регулярного відстеження виконання організаційно-педагогічних умов 1-5.
ОПУ 7	Відстеження якісних змін в освітньому просторі закладу (оцінка ефективності).	Оцінка результату. Діагностика кінцевих змін за обраними критеріями.

Таким чином, розроблений комплекс організаційно-педагогічних умов становить логічно обґрунтовану основу для формувального експерименту (Розділ 3) і забезпечує структурно-функціональну готовність освітнього

простору закладів Запоріжжя до системного запровадження СЕН як стратегії підвищення психологічної комфортності та стійкості.

1.3 Соціально-емоційне навчання у контексті викликів військового часу та реформи НУШ

Нормативно-правова база та сучасна освітня політика впровадження СЕН в Україні.

На відміну від багатьох педагогічних ініціатив, соціально-емоційне та етичне навчання має чітку та послідовну підтримку на державному рівні, що підтверджується ключовими стратегічними та нормативними документами. Аналіз сучасної освітньої політики свідчить про глибоку інтеграцію принципів СЕН у філософію реформи НУШ, що створює потужну нормативно-правову базу для його імплементації [2].

У грудні 2016 року було схвалено розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [11]. Реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення нових державних стандартів, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах. Ці стандарти враховують європейські вимоги, зокрема Рекомендацію Ради ЄС «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя». Метою реформи є забезпечення учнями здобуття умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації у різних сферах життя: у професійній, особистій та громадській діяльності.

Перелік ключових компетентностей, офіційно закріплений у Законі України «Про освіту» (2017 р.), охоплює широкий спектр навичок. Поряд із предметними компетенціями (як-от математична грамотність та ІТ-компетентність), ключову увагу приділено соціальним, громадянським та

особистісним навичкам: умінню навчатися впродовж життя, соціальній, громадянській компетентності, підприємливості та веденню здорового способу життя.

Таким чином, починаючи з 2016 року, ключові політичні документи, що регламентують реформу шкільної освіти, чітко визначили пріоритетними результатами навчання соціальну і громадянську компетентності, уміння навчатися впродовж життя та низку наскрізних вмінь. Ці цільові навички є надійним фундаментом для формування та розвитку особистостями, а ефективним інструментарієм для їх формування виступає соціально-емоційне навчання.

У 2017-2020 роках, після прийняття Концепції НУШ, було сформовано ієрархічну нормативно-правову базу, що враховує завдання реформи та потреби СЕН. Ця база включає:

- Закони України («Про освіту», 2017; «Про повну загальну середню освіту», 2019), які закріпили компетентнісний підхід на вищому рівні.
- Державні стандарти (початкової освіти, 2018; базової середньої освіти, 2020), які конкретизували вимоги до формування ключових, зокрема соціально-емоційних, компетентностей.
- Професійний стандарт вчителя (2020), який, в свою чергу, інтегрував вимоги до підготовки педагогів із питань соціально-емоційного навчання, забезпечуючи кадрову готовність системи.

Інституціоналізація СЕН на рівні освітньої політики була офіційно закріплена Наказом Міністерства освіти і науки України від 18.11.2019 № 1431, яким було затверджено проведення всеукраїнського експерименту щодо формування м'яких навичок через СЕН до кінця 2024 року [11]. Цей нормативний акт надав СЕН статус пріоритетної державної інновації та визначив механізм взаємодії МОНУ з операторами програми (ГО «ЕдКемп Україна») і закладами післядипломної освіти.

В умовах повномасштабної агресії державна політика швидко переорієнтувалася на психосоціальну підтримку, що відображено в

національних ініціативах із відновлення ментального здоров'я. Програми SEL, як-от СЕН, розглядаються вже не як інновація, а як критично необхідний інструмент для формування життєвої стійкості та подолання наслідків травматизації. Таким чином, СЕН перетворився на елемент національної політики психологічної безпеки.

У 2021 році низка громадських та академічних установ, зокрема ГО «Інститут лідерства, інновацій та розвитку», ГО «ЕдКемп Україна», інститут вищої освіти НАПН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Український центр оцінювання якості освіти ініціювали комплексне аналітичне дослідження [2]. Це дослідження було присвячене оцінці можливостей реалізації соціально-емоційного навчання в контексті поточної реформи «Нова українська школа». Для забезпечення міжнародної релевантності та об’єктивності аналізу, авторський колектив застосував контент-аналіз чинних нормативно-правових документів України. Як еталонний інструмент для порівняння було обрано Європейську рамку ключових компетентностей «Особистісні, соціальні компетентності та навчання вчитися» (LifeComp), опубліковану в 2020 році. Ця рамка, схвалена Рекомендацією Ради ЄС ще у 2018 році, визначає набір ключових компетентностей для навчання впродовж життя [21]. LifeComp охоплює навички, необхідні для процвітання громадян у XXI столітті, які можуть бути здобуті через формальну, неформальну та інформальну освіту, розділяючи їх на три групи з дев'ятьма дескрипторами (додаток 1). Метою аналізу було відстежити, наскільки прийняте українське законодавство відповідає європейським тенденціям розвитку СЕН, що є наріжним каменем сучасної освіти.

Незважаючи на те, що нове освітнє законодавство, ухвалене після старту реформи НУШ, створює необхідну нормативну основу та формує потребу в соціально-емоційному навчанні, його практична реалізація стикається з низкою викликів. Задля ефективного впровадження освітньої політики, спрямованої на СЕН, дослідники сформулювали низку рекомендацій серед яких нами з огляду їх впливу на стан впровадження СЕН в закладах освіти Запоріжжя виокремлені

наступні [2]:

1) Масштабування кращих практик та успішних моделей соціально-емоційного навчання.

2) Актуалізація змістовного наповнення курсів підвищення кваліфікації вчителів відповідно до Професійного стандарту вчителя, який містить вимоги до підготовки із СЕН.

3) Інтеграція в університетську освіту шляхом включення підготовки з СЕН до освітніх програм вищих навчальних закладів для майбутніх педагогів.

4) Створення централізованої бази ресурсів та розробка доступних навчально-дидактичних матеріалів із СЕН для різних вікових категорій учнів.

5) Формування суспільного діалогу та підтримка широкої дискусії про стратегічну важливість соціально-емоційного навчання.

Саме ці виокремлені рекомендації є одними з основних заходів системного підходу до ефективного та цілісного впровадження СЕН в освітній простір закладів освіти, оскільки вони охоплюють усі рівні системи: від нормативного забезпечення та академічної підготовки (університети) до практичного використання (ресурси) та професійного розвитку (курси підвищення кваліфікації).

Нормативно-правова база України, що ґрунтується на Концепції НУШ та вимогах Законів «Про освіту», підтверджує стратегічну відповідність національної освітньої політики європейським тенденціям, зокрема Рамці LifeComp. Українське законодавство створює необхідний фундамент для впровадження СЕН, інституціоналізуючи його через затверджені стандарти та професійні вимоги до вчителів. Однак, практична реалізація потребує системних дій, спрямованих на подолання виявлених прогалин, які полягають у забезпеченні методичної підтримки та масштабуванні кращих практик.

СЕН як методологічна основа формування м’яких навичок та трансформаційних компетентностей: глобальні парадигми та вимоги НУШ.

У сучасній освітній парадигмі відбувається важливий методологічний перехід від інструментальних «м'яких навичок» (Soft Skills), спрямованих на

індивідуальну адаптацію, до ціннісно-орієнтованих трансформаційних компетентностей [16], що визначають здатність особистості до відповідальної та етичної суспільної дії.

М'які навички є необхідним фундаментом для успіху особистості у XXI столітті. На них наголошують [26]:

- Всесвітній економічний форум (ВЕФ, Future of Jobs Report): прогнози ВЕФ щодо Future of Jobs послідовно виводять на перше місце навички, що мають пряму кореляцію з СЕН: стресостійкість, саморегуляція, гнучкість, розв’язання комплексних проблем. Ці навички є інструментальними і забезпечують індивідуальне виживання та успішність на ринку праці.

- Реформа НУШ: вимоги до формування 11 ключових компетентностей та наскрізних умінь (критичне мислення, уміння конструктивно керувати емоціями) є прямим запитом на Soft Skills. СЕН, з його фокусом на самосвідомості та саморегуляції, забезпечує формування цієї основи.

Якщо Soft Skills – це навички, що підвищують адаптивність особистості до існуючих умов (наприклад, комунікація, робота в команді), то трансформаційні компетентності (за Рамкою навчання Організації економічного співробітництва та розвитку, OECP, Learning Framework 2030) є наступним, вищим щаблем розвитку, що дозволяє людині не лише адаптуватися, а й цілеспрямовано змінювати світ, що є особливо критично в умовах відновлення України.

Рисунок 1.3 – Трансформаційні компетентності

Трансформаційні компетентності охоплюють три ключові аспекти [16] (див. рис. 1.3):

1) Створювати нову цінність (інноваційність, підприємливість).

2) Примиряти напруженості та дилеми (критичне мислення, управління конфліктами).

3) Брати на себе відповідальність (моральна та етична позиція).

В умовах тривалої екзистенційної загрози, через яку проходить Україна, цей перехід набуває особливого значення: концепція «м'яких навичок» трансформується з інструменту кар'єрного успіху в основу національної резильєнтності (стійкості). Якщо академічні знання забезпечують професійну спроможність, а Soft Skills – адаптацію, то саме трансформаційні компетентності стають тим «психологічним клеєм», який дозволяє суспільству зберігати цілісність під тиском травматичних подій війни.

У контексті стійкості особистості та нації через СЕН реалізуються такі критичні аспекти:

- Колективна стресостійкість: навички саморегуляції СЕН перетворюють «травмовану спільноту» на «спільноту, що відновлюється», мінімізуючи ризики посттравматичного стресового розладу у масштабах держави.

- Соціальна згуртованість: розвиток емпатії та розуміння спільної людяності дозволяють долати «мову ворожнечі» та зміцнювати горизонтальні зв'язки, вирішальні для виживання нації.

- Системне мислення як запобіжник маніпуляціям: уміння бачити взаємозв'язки формує стійкість до дезінформації та популізму, дозволяючи громадянину діяти в інтересах держави як цілісної системи.

- Етична відповідальність у післявоєнній відбудові: етичний компонент навчання закладає фундамент для формування доброчесного суспільства, здатного до конструктивного творення.

Таким чином, СЕН є інтегрованим механізмом, який забезпечує перехід від базової емоційної грамотності до високого рівня громадянської відповідальності. Це фундаментальна платформа для виховання громадян-

трансформаторів. Світові освітні організації визнають, що лише трансформаційні компетентності забезпечують довгострокову стійкість особистості та нації:

- OECP (OECD Learning Framework 2030): концепція трансформаційних компетентностей (рис. 3) прямо корелює з етичним компонентом СЕН. Це етична та системна обізнаність (третій вимір СЕН) дозволяє учням усвідомлювати взаємозалежність і приймати рішення, що слугують спільному благу – ключовий елемент трансформаційних компетентностей [16]

- Всесвітній економічний форум (ВЕФ): прогнози ВЕФ щодо критичної потреби у стресостійкості та ініціативності відображають вимогу до ціннісного ядра особистості. СЕН, розвиваючи саморегуляцію та самосвідомість (вимір перший), формує цю внутрішню стійкість, яка є основою для відповідальної трансформаційної дії.

Таким чином, СЕН інтегрує Україну у глобальний освітній тренд, де Soft Skills та трансформаційні компетентності визнані ключовим капіталом для економічного та соціального процвітання.

Реформа «Нова українська школа» з її акцентом на ключові компетентності та наскрізні вміння, повністю відповідає цілям трансформаційних компетентностей. СЕН виступає систематизованою методологічною основою, яка дозволяє реалізувати цю мету:

Програма СЕН, структурована навколо трьох вимірів (усвідомлення, співпереживання, залученість) і трьох рівнів (особистісний, соціальний, системний), безпосередньо корелює з основними групами Soft Skills, вимогами НУШ, створює базу для переходу до трансформаційних компетентностей, що посилює довгострокову стійкість (див. табл. 1.4).

Таким чином, СЕН є єдиною методологією, яка дозволяє системі освіти одночасно виконувати поточний запит на м'які навички та стратегічну національну мету – формування трансформаційних компетентностей для повоєнного відновлення. Водночас ефективність цього переходу не є автоматичною: вона прямо та суттєво залежить від системної реалізації

обґрунтованого комплексу організаційно-педагогічних умов у прифронтовому регіоні.

Таблиця 1.4 – Взаємозв’язок між основними компетентностями СЕН, групами Soft Skills, трансформаційними компетентностями, вимогами НУШ

Вимір СЕН	Основні компетентності СЕН	Кореляція з Soft Skills	Формоване ядро ТК	Відповідність вимогам НУШ
І. Розвиток усвідомленості	Увага та саморегуляція	Управління стресом, самоорганізація, самосвідомість	Агентність, гнучкість	Уміння навчатися впродовж життя
ІІ. Розвиток співпереживання	Емпатія, повага до різноманіття, піклування	Емоційний інтелект, ефективна комунікація, вирішення конфліктів	Примирення дилем, Соціальна відповідальність	Соціальна та громадянська компетентності
ІІІ. Розвиток системної залученості	Взаємозалежність, громадянська позиція, етична обізнаність	Командна робота, критичне та системне мислення, ініціативність	Створення нової цінності, Відповідальність	Підприємливість, загальнокультурна грамотність

Міжнародний досвід впровадження СЕН/SEL-програм в умовах кризових ситуацій: уроки для України

Теоретичне обґрунтування ролі СЕН у формуванні стійкості та трансформаційних компетентностей має бути підкріплене аналізом практичного міжнародного досвіду. Досвід інтеграції соціально-емоційного навчання (SEL) у країнах, що пережили військові конфлікти, масову міграцію, природні катастрофи або тероризм, доводить, що освітні системи є ключовою платформою для психосоціального відновлення [3].

Міжнародний досвід підтверджує, що в кризових умовах фокус SEL-програм зміщується з академічних успіхів на психологічну безпеку та регуляцію. Це так званий травмаінформований підхід (Trauma-Informed Approach), який є критично важливим для прифронтового Запоріжжя.

Після масових стрілянин та природних катастроф CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, США) розробив рекомендації

щодо використання SEL для відновлення почуття спільноти та психологічної передбачуваності [25]. Основний акцент робиться на саморегуляції та тілесній обізнаності (body literacy), які є першим кроком до виходу зі стану «бий або тікай» (fight or flight).

Програма CEH (SEE Learning) від початку створювалася із застосуванням травмаінформованого підходу та з інтеграцією нейронауки [9]. Вона навчає учнів, як їхній мозок реагує на стрес і як повертатися у «зону стійкості» (Zone of Resilience), що є безпосередньою відповіддю на військовий травматичний досвід.

Вивчення міжнародного досвіду впровадження соціально-емоційного та етичного навчання дозволяє виокремити найбільш ефективні стратегії адаптації цієї програми до умов високої турбулентності та соціальної напруги. Світова практика демонструє, що CEH є універсальним інструментом, проте його успіх залежить від урахування соціокультурного та безпекового контексту країни.

Особливий інтерес для України становить досвід Ізраїлю, де система освіти десятиліттями функціонує в умовах постійної безпекової загрози. Ізраїльська модель стійкості (resilience) у школах базується на програмах, споріднених із CEH, зокрема на розвитку навичок саморегуляції та «тілесної грамотності». Ключовим уроком цього досвіду є те, що емоційна стійкість не виховується окремими лекціями – вона стає частиною щоденної рутини (наприклад, проведення коротких вправ на заземлення на початку кожного уроку). Це підтверджує нашу тезу про необхідність переходу від фрагментарності до наскрізної інтеграції CEH.

Досвід Хорватії у післявоєнний період (1990-ті роки) акцентує увагу на важливості виміру «Співпереживання» та «Залученості» у межах CEH. Хорватські педагоги інтегрували програми соціально-емоційного розвитку для подолання міжетнічної напруги та реінтеграції дітей-біженців. Це демонструє потенціал CEH як інструмента соціальної згуртованості (ОПУ 5), що є критично важливим для України в контексті підтримки внутрішньо переміщених осіб.

У США, де програма SEE Learning була безпосередньо розроблена в Університеті Еморі, основний акцент робиться на системному підході («Whole-School Approach»). Американський досвід доводить, що найбільшу ефективність СЕН демонструє тоді, коли воно впроваджується не як факультатив для окремих учнів, а як модель управління всім закладом освіти. Це передбачає навчання не лише педагогів, а й адміністрації, технічного персоналу та батьків, що повністю корелює з нашим баченням «культури турботи».

Аналіз зарубіжних моделей дозволяє сформулювати перспективи адаптації цього досвіду в Україні, зокрема в прифронтовому Запоріжжі:

1. Акцент на травмаінформованість: на відміну від країн із мирним середовищем, українська адаптація СЕН повинна в першу чергу спиратися на блок «Resilience» (Ti-PPI) для стабілізації нервової системи в умовах постійних обстрілів.

2. Інституційна роль методичних центрів: міжнародний досвід свідчить, що школи потребують зовнішнього супроводу. Це обґрунтовує нашу ідею створення «Відкритого простору СЕН» на базі центру професійного розвитку педагогічних правцівників як координаційного хаба.

3. Гнучкість форматів: враховуючи досвід онлайн-навчання в умовах криз, українська модель має бути максимально цифровізованою, що дозволяє зберігати емоційний зв'язок учасників освітнього процесу навіть у дистанційному форматі.

Отже, зарубіжний досвід підтверджує, що СЕН – це не просто «набір вправ», а стратегічна діяльність з подолання викликів сучасності. Адаптація цього досвіду в Україні потребує синтезу світових методик із національними запитами на безпеку та відновлення ментального здоров’я.

Міжнародний досвід визначає критичні умови, які необхідно врахувати для розробки організаційно-педагогічних умов організації в Запоріжжі, формуючи їхню емпіричну та практико-орієнтовану основу (див. табл. 1.5):

Таблиця 1.5 – Міжнародний досвід впровадження СЕН

Урок міжнародного досвіду	Вимога до організаційно-педагогічних умов
Системність, а не точковість (CASEL)	Впровадження комплексної моделі СЕН із залученням усіх учасників: учні, педагоги, батьки.
Пріоритет стійкості педагогів (Ізраїль)	Забезпечення психологічної підтримки та тренінгів із саморегуляції для вчителів як основної умови їхньої готовності.
Фокус на етиці та толерантності (Постконфліктні країни)	Розробка змісту, адаптованого до місцевих травм, з акцентом на взаємозалежності та миротворення (peace-building).
Адаптація до гібридного навчання (COVID-19/Війна)	Інтеграція цифрової емпатії та дистанційних практик СЕН для роботи в онлайн-форматі та укриттях.

Теоретичний аналіз повністю підтвердив актуальність, наукову обґрунтованість СЕН як методології формування життєвої стійкості, психологічної комфортності та толерантності. Міжнародний досвід надав чіткі індикатори, які необхідно врахувати при теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці комплексу організаційно-педагогічних умов впровадження СЕН у прифронтовому регіоні.

Висновок до розділу 1

Теоретичний аналіз філософських, педагогічних та психологічних засад дослідження дозволив здійснити комплексне обґрунтування актуальності та сутності соціально-емоційного та етичного навчання в умовах викликів військового часу та реформи Нової української школи.

1. Концептуальні та методологічні основи СЕН:

- СЕН визначено як доказовий, інтегративний підхід, що еволюціонував від античних ідей до сучасної психології. Його сутність охоплює три взаємопов'язані виміри (Усвідомленість, Співпереживання, Системна залученість) на трьох рівнях (Особистісний, Соціальний, Системний), що забезпечує цілісний, етично орієнтований розвиток особистості.
- з методологічної точки зору, СЕН є ключовим механізмом переходу від

інструментальних «м'яких навичок» (Soft Skills), спрямованих на індивідуальну адаптацію, до ціннісно-орієнтованих трансформаційних компетентностей (за ОЕСР). СЕН, інтегруючи емоційну грамотність та громадянську позицію, забезпечує формування громадян- трансформаторів, здатних долати наслідки кризи та брати на себе відповідальність за відновлення суспільства.

2. Освітній простір та критерії ефективності:

- в умовах воєнної агресії та реформи НУШ, освітній простір трансформується з дидактичного середовища на динамічну, гібридну та життєзабезпечувальну систему. Його пріоритетною функцією стає створення психологічної безпеки та соціальної згуртованості.

- для цілей дослідження обґрунтовано, що інтегративними характеристиками освітнього простору, які слугують критеріями оцінки ефективності запровадження СЕН, є: психологічна комфортність, толерантність та життєва стійкість. Ці характеристики утворюють каузальний ланцюжок, де стійкість є основою для комфортності та толерантності.

3. Нормативно-правова база та емпіричне підґрунтя:

- аналіз нормативно-правової бази підтвердив стратегічну легітимність СЕН як пріоритетної державної інновації, яка повністю відповідає європейським стандартам. В умовах війни СЕН набув статусу елемента національної політики ментального здоров’я.

- вивчення міжнародного досвіду (США, Ізраїль, постконфліктні країни) засвідчило ефективність застосування травма-інформованого SEL та підтвердило ключову роль учителя як стабільного фактора. Цей досвід став емпіричною основою для розробки практико-орієнтованих організаційно-педагогічних умов впровадження СЕН.

4. Комплекс організаційно-педагогічних умов як механізм реалізації:

- доведено, що успішна реалізація СЕН у прифронтовому регіоні вимагає переходу від точкових заходів до Комплексної (загальношкільної) моделі інтеграції, системного управлінського та консультативно-методичного супроводу на регіональному рівні.

- на основі теоретичного та емпіричного аналізу обґрунтовано комплекс із семи організаційно-педагогічних умов впровадження СЕН. Цей комплекс, що базується на принципах цілісності, системної відповідальності та адаптації до кризи, є механізмом, який забезпечує створення емпатійного освітнього середовища, підвищуючи його психологічну комфортність та стійкість.

Психологічна комфортність освітнього середовища розглядається нами як багаторівнева система, що забезпечує емоційне благополуччя та можливості для самореалізації кожного учня. Важливу роль у цьому процесі відіграє професійна психологічна допомога, яка в системі освіти спрямована на фасилітацію особистісного розвитку та превенцію деструктивних впливів середовища [12].

Таким чином, перший розділ теоретично обґрунтував висунуту гіпотезу та визначив методологічний інструментарій (критерії, показники та комплекс організаційно-педагогічних умов), який становить структурно-функціональну основу для формувального експерименту, детально представленого у наступних розділах магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2
ДІАГНОСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПРИФРОНТОВОГО РЕГІОНУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1 Методологічний інструментарій та організація діагностичного дослідження

Обґрунтування вибору наукових методів є основою для забезпечення валідності та надійності результатів дослідження. Для реалізації поставленої мети та завдань, зокрема для експериментальної перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов системного запровадження СЕН, була застосована система взаємопов’язаних теоретичних, емпіричних та статистичних методів.

Теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження.

Теоретичні методи використовувалися для опрацювання наукової бази: аналіз, синтез, порівняння міжнародних джерел щодо СЕН та Soft Skills; моделювання концептуальної структури професійної спільноти «Відкритий простір СЕН».

Для забезпечення високого рівня валідності результатів було проведено два взаємодоповнюючих етапи діагностики:

1. Діагностика організаційної готовності та запитів суб’єктів: анкетування керівників закладів освіти та педагогів міста щодо досвіду впровадження СЕН, виявлення інституційних бар’єрів та мотивації до інновацій.

2. Психодіагностичне дослідження ресурсного стану педагогічних працівників: масове опитування педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти м. Запоріжжя для оцінки їхнього психоемоційного благополуччя, резильєнтності та копінг-поведінки.

Статистичні методи: застосовувався кількісний та якісний аналіз даних, метод порівняння показників (наприклад, аналіз дисбалансу між високим рівнем активного подолання та критичним дефіцитом інформаційної підтримки), а також групування результатів за рівнями (низький, середній, високий).

Обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості інтегративних характеристик

Ключовим завданням є розробка адекватного апарату для оцінки змін, спричинених впровадженням СЕН [27]. Базуючись на теоретичному аналізі та специфіці роботи в умовах війни, цільові характеристики освітнього простору (психологічна комфортність, толерантність, життєва стійкість) об'єднані в систему, що складається з трьох взаємопов'язаних критеріїв, кожен з яких розкривається через низку показників (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Критерії та показники оцінки цільових характеристик освітнього простору

Цільова характеристика	Критерій	Показники (Емпіричні індикатори)
Психологічна комфортність	Емоційно-регулятивний	- рівень психологічного та фізичного благополуччя; динаміка емоційного стану дітей (за оцінками педагогів).
Толерантність та готовність	Соціально-комунікативний	- рівень конфліктності; задоволеність стосунками в колективі; мотивація до навчання та обміну досвідом.
Життєва стійкість (Resilience)	Когнітивно-поведінковий	- домінуючі копінг-стратегії; рівень професійної самоефективності; здатність до саморегуляції та відновлення ресурсів.

Рівні сформованості інтегративних характеристик

Для якісної оцінки динаміки змін, отримані результати було диференційовано за трьома рівнями:

1. Низький рівень (реактивно-захисний): характеризується високим рівнем тривожності та стресу, пасивною поведінкою, низьким рівнем саморегуляції, схильністю до конфліктів або повної соціальної ізоляції. Учасники освітнього процесу орієнтовані на захист і нездатні до

конструктивної трансформації.

2. Середній рівень (адаптивно-ситуативний): характеризується ситуативним проявом емоційної стійкості, помірним рівнем толерантності (зрідка виникають конфлікти), здатністю долати типові труднощі, але пасивністю перед нетиповими кризовими викликами. Адаптація є ситуативною, а не системною.

3. Високий рівень (трансформаційно-активний): характеризується низьким рівнем тривожності, високою психологічною комфортністю, активною позицією, високою життєвою стійкістю та здатністю до саморегуляції та емпатії. Учасники освітнього процесу не просто адаптуються, а є носіями та трансформаторами позитивних цінностей в освітньому середовищі.

Характеристика вибірки та опис методичного інструментарію

А. Організація та вибірка дослідження.

Дослідження проводилося у три етапи (пошуковий, дослідно-експериментальний, узагальнюючий) упродовж 2024-2025 років. Експериментальною базою дослідження стала комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Запорізької міської ради. Загальна кількість респондентів у поглибленому дослідженні – 701 особа. Вибірка є репрезентативною: 65% - особи середнього віку (41–60 років), 83% мають професійний стаж понад 10 років, що вказує на сформованість професійних установок та актуальність проблеми професійного вигорання.

Б. Методичний інструментарій.

Для діагностики обрані стандартизовані та авторські методики:

- Модифікована шкала суб’єктивного благополуччя BBC: вимірювання фізичного, психологічного здоров’я та якості стосунків [24].

- Опитувальник Brief-COPE (адаптація Т. Яблонської): виявлення стратегій подолання стресу в умовах війни [27].

- Методика «Особистісні ресурси» (О. Савченко): оцінка достатності ресурсів та емоційної спустошеності [17].

- Авторська анкета «Оцінка рівня благополуччя освітян»: виявлення

«больових точок» та потреби в конкретних інструментах СЕН.

- Анкети моніторингу впровадження СЕН: для оцінки позитивних змін у дітей та виявлення методичних запитів педагогів.

Комплексне використання зазначених методів дозволяє не лише констатувати стан готовності освітнього простору, а й обґрунтувати створення моделі професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» як необхідної умови для підтримки виснаженого кадрового ресурсу прифронтового регіону та фундаменту для масштабування успішних кейсів впровадження СЕН.

2.2 Аналіз організаційної готовності та мотивації суб'єктів освітнього середовища до впровадження соціально-емоційного навчання

Для формування цілісної картини готовності освітнього простору м.Запоріжжя до впровадження соціально-емоційного та етичного навчання було проведено комплексне опитування керівників (адміністративної ланки) та педагогічних працівників.

Оцінка управлінського ресурсу та інституційного досвіду

Аналіз відповідей керівників закладів освіти свідчить про високий інтерес до концепції СЕН, проте виявляє недостатню глибину її практичного опанування. Лише 25% керівників повністю знайомі з концепцією, тоді як 75% потребують детальнішого вивчення питання (чули або знайомі частково).

Аналіз управлінського ресурсу м. Запоріжжя підтверджує першу та другу гіпотези загальнонаціонального дослідження СЕН [18] в українській освіті дійсно існує гостро відчутна потреба у впровадженні програми, а загальне ставлення керівників закладів є позитивним. Однак, якщо в масштабах України рівень компетентності освітян оцінюється як «хороший» (згідно з висновками моніторингу), то в нашому регіональному зрізі виявлено розрив: висока зацікавленість (75% керівників) поєднується з недостатньою глибиною практичного опанування. Це свідчить про те, що загальнонаціональний

оптимізм у прифронтовій зоні стримується браком часу на глибоке занурення в теорію через безпекові пріоритети.

Важливим є бачення керівниками моделей інтеграції СЕН в освітній процес. Пріоритетними визначено:

- Виховні заходи - 50%;
- Позакласна робота та інтеграція в навчальні предмети - по 25%;
- Окремий курс - 12,5%.

Хоча такі дані свідчать про адаптивність СЕН та можливість його впровадження без радикальної перебудови освітніх програм і навчальних планів (що критично важливо для прифронтового регіону), глибинний аналіз вказує на переважання фрагментарної (точкової) моделі інтеграції. СЕН сприймається переважно як набір окремих вправ або тематичних заходів, а не як наскрізна стратегія розвитку закладу. Окрім того, залученість персоналу залишається нерівномірною: у 50% закладів залучені всі педагоги, проте основне навантаження зміщено на психологічну службу (53,1%) та адміністрацію (46,9%).

Найбільш активно СЕН впроваджується у початковій школі (36%), що пояснюється віковими особливостями учнів та гнучкістю програми НУШ, тоді як у середній (21%) та старшій ланці (14%) охоплення є мінімальним.

Ефективність та бар’єри впровадження: погляд практиків

Педагоги, які використовують СЕН, одностайно (100%) підтверджують позитивні зміни. Серед ключових результатів:

- покращення психологічного клімату – 94%;
- розвиток комунікативних здібностей – 83%;
- покращення емоційного стану дітей – 73-78%.

Незважаючи на високі цифри задоволеності, основною проблемою є короткочасність ефекту. Через точковий характер впровадження СЕН незначною мірою змінює загальну атмосферу закладу та має недостатній вплив на формування ціннісних орієнтацій учнів. Головними перешкодами визначено недостатню підготовку педагогів (62,5%) та дефіцит методичних матеріалів

(34%).

Більшість опитаних – педагоги зі стажем понад 20 років (61,2%), що свідчить про високу професійну зрілість вибірки, але водночас вказує на ризик професійної ригідності за відсутності системної підтримки.

Стан впровадження, мотивація та ресурсний запит педагогів

Детальний аналіз практичного застосування СЕН педагогами виявив наступне:

Застосування: лише 12,5% застосовують СЕН як повноцінний курс, а 31,6% використовують лише окремі елементи.

Мотивація: 55,8% педагогів наразі не застосовують СЕН, але висловлюють чітке бажання розпочати. Це вказує на значний мотиваційний резерв, який може бути активований через посилення ОПУ 1 (навчання кадрів).

Потреба у підтримці була сформульована педагогами максимально конкретно: навчальні матеріали (75,2%), тренінги (58,5%) та наставництво (13,7%). Окрім того, 52,8% готові підвищувати свій рівень обізнаності, а 30% – вже готові ділитися власним досвідом. Це підтверджує високий запит на мережеву взаємодію, що має здійснюватися через діяльнісні формати (ОПУ 5). Наші дані корелюють із сьомим та дев’ятим висновками загальнонаціонального дослідження [10]: педагоги Запоріжжя демонструють схильність до системного впровадження СЕН не лише як окремих вправ, а й на рівні інтеграції в усі предмети та діяльність психологічної служби. Ба більше, прогнози вчителів щодо позитивного сприйняття програми батьками та учнями (55,8% бажаючих розпочати навчання) повністю збігаються з результатами всеукраїнського моніторингу. Проте критичним залишається шостий висновок загальнонаціонального звіту: гостра нестача програм підвищення кваліфікації, що спрямовані на повноцінне, а не фрагментарне впровадження. Для Запоріжжя цей дефіцит є визначальним, оскільки методичний вакуум підсилюється емоційним виснаженням.

Аналіз організаційної готовності дозволяє констатувати, що на поточному етапі впровадження СЕН у закладах освіти міста носить переважно стихійний

та епізодичний характер. Виявлена фрагментарна модель інтеграції зумовлює низький рівень впливу на трансформацію освітнього простору в цілому. Отримані результати свідчать, що короткочасні ефекти покращення настрою дітей не переходять у стійкі зміни ціннісної структури середовища через відсутність системності. Це обґрунтовує необхідність розробки цілісних організаційно-педагогічних умов та створення інфраструктури (професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»), яка б дозволила перейти від «точкових заходів» до системної гуманізації освітнього простору Запоріжжя.

2.3 Психологічне благополуччя та ресурсний стан педагогів як детермінанти ефективності освітнього простору

Для глибокого розуміння внутрішніх чинників, що впливають на готовність до системного впровадження СЕН, було проаналізовано ресурсний стан 701 педагога м. Запоріжжя. Отримані дані дозволяють оцінити «ціну» професійної діяльності в умовах прифронтового регіону та визначити зони ризику.

Діагностика рівнів суб’єктивного благополуччя за шкалою BBC-SWB[23]

Результати дослідження за «Модифікованою шкалою суб’єктивного благополуччя BBC» виявили тривожну динаміку виснаження базових ресурсів освітян:

1. Фізичне здоров’я: критично низький рівень зафіксовано у 62% респондентів. Це у 10 разів перевищує показник високого рівня (6%). Такі дані свідчать про соматизацію стресу, хронічну втому та порушення циклів відновлення (сну, харчування).

2. Психологічне благополуччя: понад половина вибірки (57%) перебуває на низькому рівні. Педагоги відчувають втрату контролю над обставинами та дефіцит позитивних емоцій.

3. Сфера стосунків: виявилася найбільш збереженою - лише 15% мають

високий рівень, але 47% знаходяться на низькому. Це підтверджує, що соціальна підтримка є ключовим компенсаторним механізмом, на який варто спиратися при розбудові СЕН.

Аналіз копінг-стратегій та бар’єрів емоційної стійкості (Brief-COPE)

Аналіз стратегій подолання стресу дозволив виявити специфічний «прифронтовий профіль» педагога, який безпосередньо впливає на якість освітнього простору:

- Адаптивний потенціал: 45% педагогів демонструють високий рівень «активного подолання», що є фундаментом для впровадження інновацій.
- Інформаційний дефіцит: виявлено критичний показник – 82% освітян мають низький рівень використання інформаційної підтримки. Це пояснює результати підрозділу 2.2 щодо «методичного голоду» та підтверджує, що педагоги фактично позбавлені інструментарію для роботи в кризових умовах.
- Емоційна закритість: 74% респондентів мають низький рівень вираження емоцій (стримування). У контексті СЕН це є серйозним бар'єром, оскільки вчитель, який пригнічує власні емоції, не може ефективно навчати емпатії та саморегуляції учнів.
- Самозвинувачення та вина: високий рівень «Самозвинувачення» (38%) свідчить про внутрішню психологічну травматизацію та схильність до гіпервідповідальності, що веде до швидкого вигорання.

Особливої уваги заслуговує порівняння наших даних із четвертим висновком загальнонаціонального дослідження [10]. Згідно з ним, українські освітяни схильні позитивно оцінювати власний рівень розвитку м’яких навичок. Наше дослідження за методикою Brief-COPE та шкалою ВВС підтверджує цю тенденцію, але виявляє приховану загрозу: висока самооцінка навичок у запорізьких педагогів часто є формою психологічного захисту. При реальному показнику емоційної закритості у 74% (низький рівень вираження емоцій), декларативна «готовність» вступає у протиріччя з внутрішнім станом «функціонування на межі». Це підтверджує тезу всеукраїнського дослідження про те, що суб’єктивна самооцінка навичок потребує додаткової перевірки

через призму реального ресурсного стану

Узагальнення виявлених проблем та суперечностей як підґрунтя для розробки організаційно-педагогічних умов

Здійснений комплексний діагностичний аналіз стану освітнього простору м. Запоріжжя та рівня готовності педагогічних працівників до впровадження СЕН дозволив виявити низку критичних розбіжностей, які гальмують розвиток трансформаційних компетентностей учасників освітнього процесу. Систематизація результатів дослідження дала змогу сформулювати три рівні ключових суперечностей.

Перша суперечність – психоемоційна. Вона полягає у розриві між високою усвідомленою потребою педагогів у впровадженні СЕН (55,8% респондентів висловлюють зацікавленість) та реальним рівнем їхнього емоційного виснаження (57–62% за методикою ВВС-SWB). Дані свідчать про стан «втоми від співчуття» та хронічного дистресу, спричиненого безпековими викликами прифронтового регіону. У такому стані педагог, навіть маючи високу мотивацію, об’єктивно не здатний виступати «ресурсним дорослим» та транслювати цінності емпатії й спокою. Це обґрунтовує необхідність ОПУ 1 – пріоритетного відновлення психологічного ресурсу вчителя перед початком методичного навчання.

Друга суперечність – методологічно-інституційна. Діагностика виявила значний методичний дефіцит: понад 82% опитаних відчувають гострий брак адаптованих інструментів для роботи в умовах війни (особливо для середньої та старшої школи, де рівень впровадження СЕН становить лише 14-21%). При цьому в закладах освіти домінує «точкова» модель: використання окремих вправ замість системного викладання курсів за вибором. Це породжує ризик профанації методики та відсутності стійких результатів у дітей. Зазначена проблема вимагає реалізації ОПУ 3 та ОПУ 4, спрямованих на створення системної моделі та адаптацію простору (зокрема укриттів) під потреби СЕН.

Третя суперечність – управлінсько-сервісна. Існує розрив між потребою закладів освіти у зовнішній фасилітації та наявною моделлю методичного

супроводу. Більшість адміністраторів шкіл визнають, що внутрішній ресурс закладу вичерпано, і вони потребують «зовнішнього джерела стійкості». Проте класичний формат підвищення кваліфікації не задовольняє запит на «живу присутність» та горизонтальну підтримку (peer-to-peer). Цей висновок став фундаментом для нашої ідеї створення професійної спільноти «Відкритого простору СЕН» на базі КУ «ЦПРПП» як сервісного хаба.

Варто звернути увагу на п’ятий висновок загальнонаціонального моніторингу [10]: заклади, що вже беруть участь в експерименті, демонструють значно вищі показники обізнаності та впевненості. Для освітнього простору м. Запоріжжя це стає ключовим аргументом для створення «Відкритого простору СЕН» на базі ЦПРПП. Це дозволить масштабувати досвід пілотних закладів на все місто, задовольнивши підтверджену восьмим висновком потребу освітян у різноманітній інформаційній, організаційній та методичній підтримці.

Узагальнюючи результати другого розділу, ми дійшли висновку про необхідність розробки такої моделі втручання, яка б:

1. Не додавала вчителю нових обов’язків, а давала йому інструмент для самозбереження.
2. Легітимізувала СЕН через офіційні навчальні програми, схвалені МОН, знімаючи з педагога тягар самостійного пошуку контенту.
3. Створювала єдине міське «поле стійкості», де методична підтримка поєднується з емоційним контейнуванням.

Виявлені проблеми та суперечності стали підґрунтям для проектування комплексу організаційно-педагогічних умов та технології їх реалізації, що детально представлені у наступному розділі дослідження.

Висновок до розділу 2

У другому розділі здійснено діагностичний аналіз готовності освітнього простору прифронтового регіону (м. Запоріжжя) до впровадження програми СЕН. На основі отриманих даних та їх зіставлення із результатами

загальнонаціонального моніторингу сформульовано такі висновки:

1. Підтверджено високу затребуваність СЕН на фоні управлінського розриву. Як і в загальнонаціональному дослідженні, у Запоріжжі виявлено позитивне ставлення та інтерес до програми серед усіх стейкхолдерів. Однак встановлено специфічний для регіону «мотиваційний парадокс»: понад 55% освітян готові до впровадження, тоді як лише 25% керівників володіють концептуальним апаратом. Порівняно з «хорошим» рівнем обізнаності по Україні, у Запоріжжі домінує фрагментарна (точкова) модель інтеграції, що зумовлює короткочасність ефекту та потребує переходу до системної стратегії розвитку закладу.

2. Виявлено критичну дефіцитарність ресурсного стану як специфічну рису прифронтового регіону. Глибинне дослідження засвідчило, що на відміну від загальноукраїнської тенденції до позитивної самооцінки навичок, запорізькі педагоги функціонують у режимі надмобілізації: 62% мають низький рівень фізичного здоров'я, а 57% - психологічного благополуччя. Це підтверджує, що в умовах війни впровадження СЕН неможливе без попередньої реалізації організаційно-педагогічних умов щодо відновлення «ресурсного дорослого», здатного створювати стабільний «емоційний контейнер» для учнів.

3. Ідентифіковано системні бар'єри: методичний голод та емоційну ригідність. Результати по Запоріжжю гостріше підкреслюють загальнонаціональну проблему нестачі методичної підтримки: 82% педагогів регіону позбавлені якісного інформаційного супроводу. Виявлено унікальний бар'єр - емоційну закритість (74% респондентів), що є наслідком травматизації та вступає у пряме протиріччя з філософією СЕН. Це доводить, що проста трансляція знань є неефективною без психологічного розвантаження педагогів.

4. Обґрунтовано запит на нову інфраструктуру методичного сервісу. Порівняльний аналіз показав, що педагоги, залучені до експерименту, мають вищу впевненість, що підтверджує необхідність масштабування цього досвіду. Запит 66,5% респондентів на діяльнісні форми підтримки (тренінги, наставництво) доводить, що традиційні форми підвищення кваліфікації

вичерпали себе. Це стає емпіричним підґрунтям для створення профксійної спільноти «Відкритий простір СЕН» на базі КУ «ЦПРПП» як сервісного хаба, що поєднує методичну допомогу з мережевою взаємодією.

Загалом, результати констатувального етапу дослідження доводять: попри загальноукраїнський оптимізм щодо впровадження СЕН, прифронтовий регіон потребує особливих організаційно-педагогічних умов, які б забезпечували синергію професійного розвитку та психологічної реабілітації вчителя.

РОЗДІЛ 3
ОБҐРУНТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ СИСТЕМНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРИФРОНТОВОМУ РЕГІОНІ

На основі теоретичного аналізу, здійсненого у Розділі 1, було обґрунтовано доцільність використання Соціально-емоційного та етичного навчання (СЕН) як фундаментальної методологічної основи для формування трансформаційних компетентностей учасників освітнього процесу. Під трансформаційними компетентностями ми розуміємо здатність особистості до проактивної адаптації, системного мислення та етичного прийняття рішень, що дозволяє не лише зберігати життєстійкість у кризових умовах, а й виступати агентом позитивних змін.

Водночас, результати констатувального етапу дослідження (Розділ 2) виявили глибоку суперечність між наявною потребою у розвитку таких компетентностей та реальним станом освітнього простору м. Запоріжжя. Діагностика показала, що середовище характеризується високим рівнем емоційного виснаження освітян (57–62%) та вираженим методичним дефіцитом (75,2%).

Особливої уваги заслуговує той факт, що у більшості закладів освіти міста наразі домінує точково-фрагментарна модель впровадження СЕН. Вона проявляється у проведенні епізодичних заходів, використанні окремих технік без методичної тяглості та відсутності стратегічного закріплення СЕН у життєдіяльності закладу. Така фрагментарність не дозволяє досягти кумулятивного ефекту та конвертувати потенціал програми у стійку трансформацію освітнього простору.

З огляду на вищевикладене, у цьому розділі представлено та обґрунтовано авторську модель системного втручання, що базується на розбудові регіональної екосистеми стійкості. Ключовою інновацією

запропонованого підходу є перехід від стихійної фрагментарності до керованої цілісності через синергію міської консультативно-методичної служби (КУ «ЦПРПП» ЗМР), яка виступає головним фасилітатором змін, та закладів освіти, де СЕН впроваджується через комплекс спеціально визначених організаційно-педагогічних умов.

3.1 Концептуальна модель системного впровадження соціально-емоційного навчання

Запропонована концептуальна модель представляє собою цілісну динамічну систему, побудовану на засадах компетентнісного та травмаінформованого підходів. Вона описує взаємозв'язок між цільовою функцією, організаційними умовами та очікуваними результатами трансформації середовища.

Структура та компоненти моделі

Запропонована модель системного впровадження СЕН є багаторівневою конструкцією (див. рис. 3.1), де кожен компонент виконує специфічну роль у процесі трансформації освітнього простору. Структурна цілісність моделі забезпечується взаємодією чотирьох функціональних блоків: цільового, організаційно-процесуального, методологічного та результуючого.

Рисунок 3.1 – Модель системного впровадження СЕН

Цільовий блок виступає ціннісним орієнтиром моделі. Його призначення полягає не лише у подоланні негативних наслідків хронічного стресу учасників освітнього процесу, а й у стратегічному розвитку внутрішнього потенціалу особистості. Пріоритетним завданням тут є формування «трансформаційних компетентностей», які дозволяють людині бути суб'єктом змін. Це досягається через три векторні фокуси: по-перше, зміцнення індивідуальної життєстійкості через інструменти саморегуляції; по-друге, розвиток соціальних «м'яких навичок» (емпатії, критичного мислення, колаборації) як відповідь на глобальні виклики; і по-третє, формування етичної відповідальності. Таким чином, СЕН трансформується з превентивної методики на інструмент формування особистості, здатної зберігати ефективність у турбулентних обставинах.

Організаційно-процесуальний блок становить практичне ядро моделі та визначає алгоритм переходу від фрагментарних заходів до системної імплементації. Він базується на реалізації семи організаційно-педагогічних умов (ОПУ), що охоплюють кадрову підготовку, нормативне забезпечення та трансформацію фізичного середовища закладу. Цей блок забезпечує управлінську вертикаль впровадження СЕН, дозволяючи адміністрації закладу інтегрувати програму в стратегію розвитку закладу не як додаткове навантаження, а як засіб оптимізації освітнього процесу

Методологічний блок визначає інструментарій, за допомогою якого реалізуються визначені умови. Ключовою інновацією тут виступає створення професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» на базі КУ «ЦПРПП» ЗМР. Цей компонент виконує роль зовнішнього фасилітатора та ресурсного хаба. Він забезпечує педагогів валідизованими методичними матеріалами, сценаріями занять та цифровими інструментами, що значно знижує когнітивне навантаження на виснаженого вчителя. Методологічний блок також включає систему горизонтального навчання «peer-to-peer», де досвід передається не через директиви, а через спільне розв'язання практичних кейсів.

Результуючий блок призначений для верифікації якості впроваджених змін. Він виходить за межі суто кількісної статистики та фокусується на якісних

показниках трансформації організаційної культури. Головним індикатором успішності ми вважатимемо поступовий перехід закладу від «культури контролю», заснованої на жорсткій дисципліні та ігноруванні емоційного стану, до «культури турботи». У цьому блоці відстежується, як впроваджені практики стають «новою нормою» поведінки: від здатності учня до саморегуляції в укритті до готовності вчителя виступати емоційним лідером громади. Це замикає цикл моделі, перетворюючи отримані результати на новий ресурс для подальшого розвитку екосистеми стійкості.

Організаційно-педагогічні умови реалізації моделі

З огляду на те, що впровадження СЕН в закладах освіти забезпечує реалізація семи організаційно-педагогічних умов, були розроблені заходи професійної спільноти «Відкритий простір СЕН», які є методично-консультативним супроводом реалізації кожної з ОПУ та спрогназовані очікувані результати (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Механізми реалізації комплексу організаційно-педагогічних умов через модель «Відкритого простору СЕН»

Назва умови (ОПУ)	Зміст та реалізація через «Відкритий простір СЕН»	Результат (перехід до культури турботи)
ОПУ 1: Кадрова та методологічна готовність	Реалізація ешелонованої системи навчання: базові онлайн-майстерки, тренінги «Занурення в СЕН» та постійні супервізії для амбасадорів.	Вчитель стає «ресурсним дорослим», здатним регулювати власний стан та стан учнів.
ОПУ 2: Нормативно-правова база	Розробка та надання закладам пакету кейс-інструментів: зразки наказів, дорожні карти впровадження, рекомендації щодо інтеграції СЕН у стратегію розвитку закладу.	Легітимізація СЕН як пріоритетного напряму, а не додаткового навантаження.
ОПУ 3: Вибір та реалізація Комплексної моделі	Консультативний супровід щодо наскрізної інтеграції СЕН у навчальні предмети та позаурочну діяльність; надання банку адаптованих вправ для дистанційного навчання.	СЕН пронизує весь освітній процес, стаючи природною частиною щоденної взаємодії.
ОПУ 4: Оновлення освітнього середовища	Методична допомога в облаштуванні «зон стійкості» та «куточків спокою» у класах та укриттях; рекомендації щодо візуалізації принципів СЕН у просторі школи.	Фізичний простір закладу починає транслювати безпеку та підтримку (середовище, що «лікує»).
ОПУ 5: Соціальна інтеграція та партнерство	Проведення міських батьківських всеобучів «СЕН: стійкість для всієї родини»; активна співпраця з ГО «ЕдКемп Україна» та міжнародними фондами для залучення ресурсів.	Створення єдиного «поля турботи» навколо дитини: школа – родина – громада.

Продовження таблиці 3.1

Назва умови (ОПУ)	Зміст та реалізація через «Відкритий простір СЕН»	Результат (перехід до культури турботи)
ОПУ 6: Створення системи моніторингу впровадження	Запровадження цифрових дашбордів та форм зворотного зв'язку для відстеження активності впровадження; регулярні зустрічі для обговорення бар'єрів.	Можливість вчасно побачити виснаження колективу та надати точкову методичну допомогу.
ОПУ 7: Оцінка якісних змін в освітньому просторі	Організація комплексних досліджень за допомогою інструментарію Простору (анкетування, фокус-групи); аналіз кейсів трансформації шкільної культури.	Верифікація успіху: перехід від формального навчання до реальної життєстійкості та емпатії.

3.2 Професійна спільнота «Відкритий простір СЕН» як інструмент трансформації освітнього середовища

На основі результатів діагностики, що виявили критично високий рівень емоційного виснаження освітян (57–62%), стає очевидним, що заклади освіти м. Запоріжжя досягли межі внутрішньої резистентності. За таких показників адміністрація закладу та педагогічний колектив об'єктивно не здатні самостійно подолати кризові явища та впроваджувати системні інновації. Це зумовлює гостру потребу у зовнішній підтримці, яка виходить за межі класичного методичного супроводу.

Саме тому модель професійної спільноти «Відкритого простору СЕН» на базі КУ «ЦПРПП» ЗМР спроектована як джерело ресурсної фасилітації, що базується на принципах горизонтальної взаємодії («рівний-рівному»).

Операційні параметри та вектори підтримки

Функціонування професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» як інноваційної інституційної надбудови базується на системі операційних параметрів, що утворюють так званий «Золотий стандарт» зовнішньої підтримки (див. рис. 3.2). Ці складові розроблені як цілеспрямований засіб нівелювання специфічних викликів прифронтового регіону: соціальної ізоляції, методичного вакууму та психоемоційного виснаження.

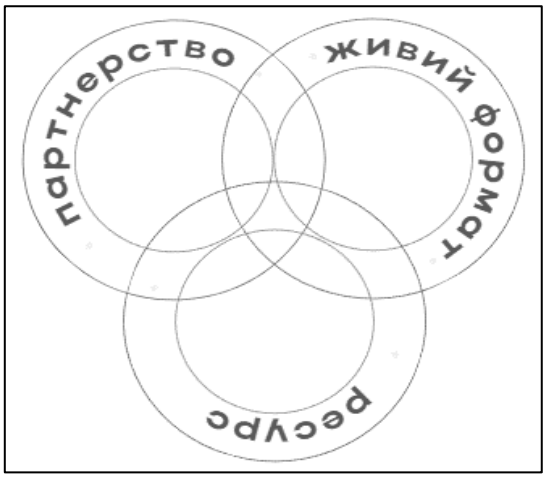

Рисунок 3.2 – операційні параметри зовнішньої підтримки професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»

Першим фундаментальним параметром виступає партнерський кластер, що реалізується через офіційну взаємодію з ГО «Едкемп Україна». У контексті нашої моделі це партнерство виступає гарантом інституційної надійності для регіональної екосистеми. Завдяки доступу до валідизованих матеріалів Університету Еморі (США) та сертифікованої спільноти тренерів, забезпечується наукова достовірність впроваджуваних технік. Такий підхід дозволяє запобігти стихійній «профанації» методик СЕН та формує у педагогів впевненість у безпечності та дієвості інструментів, які вони транслюють учнівству.

Другим параметром є режим «живої присутності», який передбачає проведення щомісячних офлайн-зустрічей. В умовах тотальної цифровізації навчання в Запоріжжі, спричиненої безпековою ситуацією, цей формат стає ефективною протидією гострій дефіцитарності живого професійного спілкування. Офлайн-взаємодія у межах Простору виконує функцію «соціального клею»: вона виступає дієвим антидотом до інформаційної та професійної ізоляції, виявленої у 82% респондентів. Безпосередній контакт дозволяє реалізувати ефект «групового контейнування», коли спільне опрацювання складного досвіду знижує рівень індивідуальної тривоги.

Третій параметр – трирівневий змістовий архітектонікум – структурує

роботу Простору від теоретичного фундаменту до практичної дії. На рівні «Філософія та поняття» педагоги опановують нейробіологічні та етичні засади СЕН, що закладає базу їхньої концептуальної грамотності. Рівень «Досвідообмін» реалізує модель горизонтального навчання (peer-to-peer), де практичне розв’язання кейсів колегами з інших закладів допомагає подолати відчуття професійної безпорадності. Завершальний рівень – «Ресурсна стабілізація» – фокусується на тілесно-орієнтованих практиках Resilience Toolkit (Ti-PPI), що є адресною реакцією на зафіксований запит щодо відновлення психоемоційного стану учасників.

Паралельно з цими параметрами Простір реалізує три функціональні вектори підтримки, що забезпечують практичну реалізацію організаційно-педагогічних умов 1, 3 та 5:

1. Консультативно-методичний вектор (Навігація). Його завдання полягає у наданні «готових рішень» – адаптованих сценаріїв та цифрових чек-листів. Це дозволяє суттєво знизити когнітивне навантаження на вчителя, звільняючи його ресурс для побудови емпатичного зв'язку з дітьми.

2. Психолого-підтримуючий вектор (Ресурсна студія). У межах цього напряму СЕН розглядається як терапевтичний інструмент для самого освітянина. Через опанування технік саморегуляції забезпечується перехід нервової системи педагога з «реактивної зони» у «зону стійкості», що є фундаментальною умовою стабілізації всього освітнього середовища.

3. Етико-мережевий вектор (Подолання ізоляції). Шляхом залучення до зовнішнього мережування Простір інтегрує вчителя у загальнонаціональний рух стійкості. Це сприяє зміні його професійної ідентичності: від «втомленого виконавця» до «активного амбасадора змін», що є ключовим індикатором розвитку трансформаційної компетентності.

Ешелонована система підготовки кадрів

Враховуючи дефіцит методичної підтримки, підготовка педагогічних працівників до впровадження СЕН у практику закладів освіти у межах професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» побудована за ешелонованим

принципом. Ця система передбачає поступовий перехід від ознайомлення з концепцією до експертного володіння інструментарієм, що дозволяє кожному учаснику рухатися власною траєкторією професійного розвитку залежно від базового рівня підготовки та наявного психоемоційного ресурсу.

Перший рівень: дистанційний модуль (базовий – «сенситизація»): на цьому етапі основна увага зосереджена на теоретичному та ціннісному зануренні в педагогічну модель СЕН. Реалізація відбувається через онлайн-майстерки «Знайомство з СЕН» на платформі EdCamp. Освітній контент рівня охоплює вивчення архітектоніки програми: її трьох вимірів (особистісного, соціального та системного) та трьох рівнів (співпереживання, усвідомленість, залученість). Педагогічний фокус: вчителі навчаються створювати атмосферу безпеки та співпереживання в класі, опановують навички вдумливого слухання та базові практики саморегуляції. Цей рівень є критично важливим для зняття первинного спротиву перед інновацією та формування мотивації до системних змін.

Другий рівень: інтенсивне навчання (професійний – «Методична майстерність»): цей ешелон реалізується через регіональний офлайн-тренінг від ГО «ЕдКемп Україна» «Занурення в СЕН». На відміну від базового рівня, тут акцент зміщується на розвиток практичних умінь проведення занять. Учасники детально опрацьовують навчальний план, аналізують методичні засади імплементації СЕН у стандарти Нової української школи та відпрацьовують навички фасилітації складних етичних дискусій. Методичний фокус: значне місце приділяється демонстрації власної здатності до саморефлексії. Педагоги вчаться не просто транслювати вправи, а адаптувати їх під специфіку свого класу, розробляючи індивідуальні плани імплементації СЕН, що відповідають реальним запитам учнівського колективу в умовах воєнного стану.

Третій рівень: мережевий супровід (експертний – «Амбасадорство»): найвищий рівень підготовки передбачає постійну підтримку через щомісячні зустрічі на базі ЦПРПП. Це етап формування спільноти практиків, де відбувається «горизонтальне» навчання та обмін досвідом подолання складних

педагогічних ситуацій. Трансформаційний фокус: основною функцією цього рівня є «емоційне контейнування» педагогів та розбір складних кейсів. Вчитель переходить зі статусу користувача методики у статус експерта-наставника (амбасадора), здатного самостійно діагностувати стан освітнього середовища, коригувати стратегії впровадження програми та надавати підтримку колегам усередині свого закладу. Такий підхід забезпечує сталість моделі: СЕН перестає залежати від зовнішніх чинників і стає внутрішньою професійною цінністю спільноти.

Роль ЦПРПП як зовнішнього фасилітатора

У межах запропонованої моделі діяльність Центру професійного розвитку педагогічних працівників (ЦПРПП) зазнає суттєвої функціональної трансформації. Центр перестає бути суто транслятором готових управлінських рішень чи ретранслятором методичних рекомендацій «згори». Натомість він перетворюється на ресурсний хаб та інтелектуальний сервіс-центр, що виконує роль зовнішнього фасилітатора освітніх інновацій. Ця роль реалізується через три ключові стратегічні функції.

По-перше, Центр виконує функцію емоційного та професійного контейнування. В умовах прифронтового міста заклади освіти часто досягають межі внутрішньої резистентності, коли емоційний запит педагогів не може бути опрацьований всередині колективу через тотальне виснаження як вчителів, так і адміністрації. ЦПРПП створює «зовнішній безпечний простір», приймаючи цей напружений запит і надаючи педагогам кваліфіковану підтримку. Це дозволяє розвантажити внутрішньошкільні системи та запобігти колективному вигоранню.

По-друге, ЦПРПП забезпечує об’єктивну діагностику та оперативну корекцію процесу впровадження СЕН. Виступаючи зовнішнім модератором, Центр здатен неупереджено оцінити стан реалізації організаційно-педагогічних умов (зокрема ОПУ 6–7) у кожному конкретному закладі. Завдяки системі зворотного зв’язку та цифровим інструментам моніторингу, фахівці Центру оперативно ідентифікують бар’єри у впровадженні програми та пропонують

адресні ресурси, знання чи консультації, що робить процес імплементації гнучким та життєздатним.

По-третє, Центр виконує критично важливу функцію легітимізації змін та формування спільного ціннісного поля. Створюючи єдиний «Відкритий простір» для всіх закладів освіти міста, ЦПРПП сприяє тому, що СЕН перестає сприйматися як «чужорідний елемент» або тимчасова ініціатива окремого вчителя. Через діяльність Центру програма стає визнаною нормою нової освітньої культури Запоріжжя. Це формує відчуття причетності кожного педагога до великої професійної спільноти, що значно підвищує статус СЕН в очах освітянської громади та забезпечує сталість інноваційних трансформацій.

3.3 Технологія переходу до системної моделі впровадження соціально-емоційного навчання

Для практичної реалізації авторської моделі та подолання виявленої суперечності між високим суспільним запитом і реальним станом виснаженості системи, нами розроблено технологічний алгоритм. Він базується на логіці поступового розширення впливу СЕН: від індивідуального ресурсу педагога до системної трансформації закладу.

Етап І. Сенситизація та ресурсне відновлення (фундаментальний). Цей етап є критично важливим для прифронтового регіону, оскільки він спрямований на подолання психологічного опору та «втоми від інновацій»

Мета: нівелювання психологічного опору змінам та відновлення енергетичного потенціалу педагогів.

Зміст: робота з адміністрацією як лідерами думок. Реалізація принципу «спершу киснева маска на дорослого»: знайомство з практиками СЕН через особистий досвід турботи про себе.

Інструментарій: Ресурсні зустрічі, міні-тренінги з нейробіології стресу, що пояснюють вчителю його власний стан, відпрацювання ресурсних практик

для відновлення життєстійкості.

Обґрунтування: враховуючи рівень виснаження, будь-яке навчання без попереднього відновлення ресурсу буде неефективним. Втомлений керівник, вчитель не здатний транслювати емпатію та формувати трансформаційні компетентності

Результат: зниження рівня тривожності, формування довіри до програми та готовності виступати «ресурсним дорослим» для учнів.

Після стабілізації ресурсного стану педагогів на фундаменті сенситизації стає можливим перехід до етапу інструментального оснащення.

Етап ІІ. Методичне оснащення та перехід до модельного навчання (навігаційний)

Мета: подолання методичного дефіциту а перехід від стихійного використання окремих технік до роботи за структурованими програмами.

Зміст: Основний акцент зміщується з коротких вправ на опанування 4-х модельних навчальних програм СЕН (для 1–2, 3–4, 5–6 і 7–9 класів), що схвалені МОН України. Педагоги отримують алгоритм переходу від «фрагментарних хвилинок» до системного викладання СЕН як окремого курсу за вибором або факультативу. Особлива увага приділяється адаптації матеріалів для середньої та старшої школи (де охоплення наразі становить лише 14–21%). Оскільки діагностика виявила прогалину в охопленні середньої та старшої школи (14–21%), педагоги отримують кейси, розраховані на підлітковий вік: роботу з етичними дилемами, критичне мислення в умовах пропаганди, системне розуміння конфліктів.

Інструментарій: 5 посібників для вчительства, розробки уроків для ранньої початкової, початкової й середньої школи від ГО «ЕдКЕмп Україна», банк цифрових сценаріїв уроків, адаптовані вправи для онлайн-формату та роботи в укриттях.

Обґрунтування: це пряма відповідь на запит 58,5% респондентів. Надання вчителю офіційно схваленої програми знімає з нього відповідальність за самостійний добір змісту та гарантує системність знань учнів.

Результат: сформована методична впевненість вчителя та наявність у нього «портфеля інструментів» для роботи з різними віковими групами.

Наявність адаптованих методичних матеріалів створює підґрунтя для переходу від окремих воркшопів до безпосереднього інтеграційного циклу в межах навчальних дисциплін

Етап ІІІ. Інституційна інтеграція та легітимізація (реалізаційний). На цьому етапі відбувається ключова зміна: СЕН перестає бути ініціативою окремих вчителів-ентузіастів і стає офіційною частиною освітньої стратегії закладу.

Мета: наскрізна інтеграція філософії СЕН у життєдіяльність закладу.

Зміст: заклади освіти переходять до системної моделі впровадження. Це передбачає включення СЕН до навчальних планів закладу як курсів за вибором. Паралельно здійснюється «наскрізна інтеграція» (soft skills) у зміст інших предметів НУШ, що підкріплює знання, отримані на окремих уроках СЕН. Важливою складовою є формування «етичної культури класу» через спільні угоди та практики заземлення..

Інструментарій: 4 модельні навчальні програми (для 1–2, 3–4, 5–6 і 7-9 класів), що розроблені ГО “ЕдКЕмп Україна” та схвалені МОН України як курс за вибором, методика інтеграції soft skills у предмети НУШ, чек-листи самооцінки клімату класу, візуалізація принципів СЕН у просторі закладу

Результат: СЕН отримує офіційний статус у розкладі та стратегічних планах розвитку закладу. Це забезпечує сталість результатів: учні отримують знання системно, а не епізодично, що дозволяє виміряти реальний прогрес у формуванні їхніх трансформаційних компетентностей.

Етап IV. Рефлексія та мережування (стабілізаційний)

Мета: верифікація змін та масштабування успішного досвіду.

Зміст: аналіз якісних змін у кліматі закладу (перехід до «культури турботи»). Масштабування успішного досвіду через «Відкритий простір СЕН», де заклади освіти обмінюються кейсами, створюючи єдине безпечне середовище міста.

Інструментарій: супервізійні зустрічі, міські конференції «peer-to-peer», цифрові дашборди моніторингу змін.

Результат: створення самопідтримуваної міської екосистеми, де кожен учасник є частиною «поля стійкості».

3.4 Моніторинг та критерії ефективності функціонування професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»

Реалізація запропонованої моделі потребує системного відстеження за визначеними маркерами та індикаторами. Це дозволяє здійснювати вчасну корекцію навчальних траєкторій та оцінювати вплив організаційно-педагогічних умов на трансформацію освітнього простору. Для оцінки ефективності ми використовуємо процесуальні індикатори (охоплення навчанням, динаміка мережування) та результативні індикатори (зміна рівня благополуччя та методичної впевненості) (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Матриця очікуваних змін

Показник (до втручання)	Очікуваний результат (після реалізації моделі)
Брак методичної інформації (82%)	Зниження до 30-40%
Високе емоційне виснаження (62%)	Перехід до ресурсного стану (зниження вдвічі)
Модель впровадження СЕЕН	Від «точкової» до «системно-інтегрованої»

Кількісні та якісні індикатори успішності

Для оцінки ефективності ми пропонуємо використовувати дві групи показників:

1. Процесуальні індикатори (оцінка діяльності Простору):

Охоплення: відсоток педагогів та керівників, які завершили онлайн-курси від EdCamp та очне навчання «Занурення в СЕН».

Динаміка мережування: кількість спільних заходів з іншими регіонами та

активність внутрішньої спільноти практиків (кількість створених методичних кейсів).

Рівень залученості: частка педагогів (із тих 55,8% бажаючих), які перейшли від стадії «хочу спробувати» до стадії «застосовую елементи СЕН».

2. Результативні індикатори (оцінка змін у суб'єктів):

Маркер психологічного відновлення: зниження показника «фізичного неблагополуччя» (нижче за поточні 62%) та підвищення рівня самоефективності за результатами повторного тестування.

Маркер методичної впевненості: зменшення запиту на «брак інформації» (з поточних 82% до прогнозованих 30-40%) завдяки функціонуванню методичного хабу.

Маркер трансформації середовища: перехід від «фрагментарної моделі» до «системної» (фіксація СЕН у стратегічних планах розвитку закладів-учасників).

Інструменти моніторингу та корекції

Моніторинг здійснюється за циклічним принципом (кожні 6 місяців) із використанням наступного інструментарію:

Фідбек-сесії після кожної офлайн-зустрічі: швидка оцінка корисності контенту та емоційного стану учасників.

Повторний зріз за методиками BBC-SWB та Brief-COPE: порівняння результатів із даними констатувального етапу для перевірки гіпотези про відновлення ресурсного стану.

Інтерв'ю з керівниками закладів: оцінка змін у корпоративній культурі та рівні конфліктності в колективах.

Очікувані результати та перспективи масштабування

Комплексна реалізація моделі професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» на базі міського Центру професійного розвитку (ЦПРПП) покликана докорінно змінити вектор функціонування освітнього середовища м. Запоріжжя, забезпечуючи перехід від стратегії виживання до стратегії сталого розвитку. Прогнозовані ефекти мають багаторівневий характер і охоплюють як

персональні траєкторії учасників, так і загальноміську освітню екосистему.

На індивідуальному рівні впровадження моделі забезпечує педагога дієвим інструментарієм саморегуляції та психоемоційної стабілізації. Завдяки опануванню технік СЕН та Resilience Toolkit, освітянин отримує можливість ефективно керувати власним станом у критичних ситуаціях, що суттєво знижує ризик професійного вигорання в умовах прифронтового міста. Таке зміцнення внутрішнього ресурсу вчителя є фундаментом для відновлення його професійної самоефективності та здатності до емпатичної взаємодії з учнівством.

На інституційному рівні очікується не лише зміна регламентів, а фундаментальна трансформація шкільної культури в бік резильєнтності та емпатії. Завдяки реалізації запропонованих організаційно-педагогічних умов, заклади освіти переходять від практики епізодичних заходів до цілісного, наскрізного впровадження програми, що формує стійку екосистему підтримки для всіх учасників освітнього процесу. Це сприяє створенню середовища, де психологічний клімат базується на принципах безпеки та взаємопідтримки. За нашими прогнозами, такий підхід дозволить досягти рівня у 95–98% позитивних відгуків учасників освітнього процесу щодо комфортності шкільного простору, перетворюючи заклади на справжні «острови стійкості» для дітей та дорослих.

На регіональному рівні стратегічним результатом є формування сталої професійної спільноти, здатної до самоорганізації та розвитку навіть у складних кризових умовах. Завдяки сталій підтримці з боку ГО «Едкемп Україна» та інтеграції у загальнонаціональну мережу СЕН, м. Запоріжжя отримує можливість масштабувати успішні кейси на всі заклади освіти регіону. Це закладає основу для створення єдиного безпечного освітнього поля міста, де розвиток трансформаційних компетентностей стає не локальним експериментом, а фундаментальною ознакою сучасної якості освіти.

3.5 Методичні рекомендації з ефективного впровадження соціально-емоційного навчання в освітній простір ЗЗСО

Рекомендації для керівників закладів освіти та органів управління освітою

Ефективність системного запровадження соціально-емоційного та етичного навчання в умовах прифронтового Запоріжжя безпосередньо залежить від управлінської компетентності керівника, чия діяльність має бути спрямована на планову реалізацію комплексу з семи взаємопов'язаних організаційно-педагогічних умов (ОПУ). Керівнику закладу рекомендується відійти від традиційної контролюючої функції на користь емпатійного стилю управління, де головним пріоритетом стає людина та її психологічна стійкість.

Першочерговим завданням адміністрації є забезпечення кадрової та методологічної готовності колективу (ОПУ 1). Керівник має усвідомлювати, що вчитель є головним транслятором цінностей СЕН, а отже, його «ресурсний стан» є первинним. Рекомендується впровадити багаторівневу систему підготовки: від особистої психологічної стабілізації педагогів до забезпечення їх ліцензованим контентом і травма-інформованими практиками, що знімає з вчителя тягар самостійного пошуку матеріалів. Паралельно з цим необхідно забезпечити нормативно-правову підтримку (ОПУ 2), легітимізуючи СЕН через Стратегію розвитку закладу та офіційні накази. Це знімає сприйняття програми як «додаткового навантаження» і робить її частиною щоденної освітньої політики школи.

Для досягнення кумулятивного ефекту керівник має забезпечити реалізацію цілісної моделі інтеграції (ОПУ 3). Це передбачає перехід від фрагментарних технік до системного впровадження СЕН через три вектори: виділення окремих годин на навчальний курс, наскрізну інтеграцію тем у предмети НУШ та трансформацію організаційної культури закладу. Особлива увага в умовах прифронтового міста має приділятися створенню травма-інформованого середовища (ОПУ 4). Адміністрації рекомендується

візуалізувати принципи СЕН у просторі школи та укриттів, перетворюючи середовище на «третього вчителя», який самим своїм виглядом транслює меседж безпеки та спокою.

Важливим вектором діяльності керівника є соціальна інтеграція та партнерство з батьками (ОПУ 5). Оскільки ефект навчання може нівелюватися конфліктним середовищем вдома, адміністрація має залучати батьківську спільноту до практик стійкості, створюючи єдине «поле турботи» навколо дитини. Для оперативного управління процесом рекомендується впровадити систему моніторингу та зворотного зв’язку (ОПУ 6), яка дозволить вчасно відстежувати ознаки виснаження вчителів та учнів і гнучко коригувати темп роботи, уникаючи ретравматизації.

Кінцевою метою управлінської діяльності має стати оцінка якісних трансформацій освітнього простору (ОПУ 7). Керівникам рекомендується змістити фокус із кількісних звітів на якісні індикатори: рівень довіри в колективі, зниження конфліктності та підвищення суб’єктивного відчуття безпеки всіх учасників процесу. Тільки за умови планової реалізації всіх семи ОПУ освітній простір закладу стає справжньою платформою для відновлення та сталого розвитку особистості в умовах війни.

Методичні рекомендації для педагогічних працівників.

Методична стратегія педагога в контексті СЕН має базуватися на принципі наскрізної інтеграції, де розвиток соціально-емоційних навичок стає органічною частиною кожного уроку, а не додатковим дидактичним навантаженням. Першочерговою рекомендацією для вчителя є пріоритет власної ресурсності. Розуміючи роль педагога як «безпечного дорослого» та емоційного контейнера для учнів, впровадження програми необхідно починати з опанування технік саморегуляції, таких як «дихання по квадрату» або сканування тіла, що дозволяє вчителю зберігати стабільність у критичних ситуаціях та транслювати цей стан класу.

Практична реалізація СЕН у навчальному процесі доцільно здійснювати через використання «Крихіток СЕН» (SEL kernels) – коротких, цілеспрямованих

вправ, що інтегруються в структуру заняття. На етапі входу в урок рекомендується впроваджувати ритуали перевірки емоційного стану (наприклад, «Термометр настрою»), що дозволяє легітимізувати почуття учнів. У середині уроку варто застосовувати когнітивні паузи для фокусування уваги, а завершувати заняття практиками вдячності та рефлексії, що формує в учнів почуття завершеності та безпеки.

Особливої уваги потребує впровадження травмаінформованого підходу в повсякденну взаємодію. Педагогам варто сприймати поведінкові прояви учнів (агресію, закритість, апатію) не як девіацію, а як нормальну реакцію на хронічний стрес. Це вимагає створення атмосфери безумовного прийняття та відмови від ретравматизації через надмірний тиск чи публічне оцінювання. Паралельно з цим, важливо працювати над трансформацією ставлення до помилок, формуючи в дітей «мислення зростання» (Growth Mindset), де будь-яка невдача розглядається як етап розвитку, а не як остаточний вирок.

Для забезпечення наукової обґрунтованості процесу вчителям рекомендується системно використовувати ліцензовані матеріали від Університету Еморі та EdCamp Ukraine, адаптуючи їх до вікових особливостей та безпекового контексту. Важливо не залишатися в професійній ізоляції, а активно долучатися до професійної спільноти «Відкритого простору СЕН», де через обмін досвідом та отримання методичної допомоги вчитель може постійно вдосконалювати власну майстерність та підтримувати професійну мотивацію.

Висновок до розділу 3

У третьому розділі представлено теоретичне обґрунтування та практичний алгоритм реалізації авторської моделі системного впровадження СЕН у прифронтовому регіоні. Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Обґрунтовано та представлено авторську модель системного

впровадження СЕН, яка розглядається як цілісна динамічна система трансформації освітнього простору м. Запоріжжя. Модель базується на переході від фрагментарних виховних заходів до розбудови регіональної екосистеми стійкості, де КУ «ЦПРПП» виступає зовнішнім фасилітатором, а заклади освіти – суб'єктами системних змін. Структурна цілісність моделі забезпечується взаємодією цільового, організаційно-процесуального, методологічного та результуючого блоків.

2. Визначено та розкрито комплекс із семи організаційно-педагогічних умов (ОПУ), що є фундаментом життєздатності моделі. Встановлено, що лише за умови одночасної реалізації кадрової підготовки (ОПУ 1), нормативної легітимізації (ОПУ 2), системної інтеграції (ОПУ 3), створення травмаінформованого середовища (ОПУ 4), соціального партнерства (ОПУ 5) та дієвого моніторингу (ОПУ 6-7) можлива трансформація організаційної культури закладу від «культури контролю» до «культури турботи».

3. Доведено ключову роль моделі професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» на базі ЦПРПП як інноваційного інструменту подолання професійної ізоляції та методичного дефіциту освітян. Простір виконує функцію «ресурсного хаба», що забезпечує ешелоновану підготовку кадрів (від сенситизації до амбасадорства) та надає педагогам валідизований інструментарій, суттєво знижуючи їхнє когнітивне навантаження в умовах хронічного стресу.

4. Розроблено та описано чотириетапну технологію переходу до системної моделі, що включає етапи сенситизації, методичного оснащення, інституційної інтеграції та рефлексивного мережування. Запропонований алгоритм реалізує принцип «спершу киснева маска на дорослого», де відновлення ресурсного стану адміністрації та вчителів є обов'язковою передумовою для формування трансформаційних компетентностей учнів.

5. Сформульовано розгорнуті методичні рекомендації для керівників закладів освіти та педагогічних працівників. Для управлінців акцент зміщено на впровадження емпатійного стилю керівництва та планову реалізацію комплексу

ОПУ. Для педагогів пріоритетом визначено наскрізну інтеграцію «крихіток СЕН» у структуру уроків, використання травма-інформованого підходу та плекання «мислення зростання», що дозволяє перетворити освітній простір на безпечне середовище для розвитку особистості.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та розв’язано актуальне науково-практичне завдання щодо обґрунтування та реалізації моделі системного впровадження соціально-емоційного та етичного навчання (СЕН) в освітній простір прифронтового регіону. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз генези та сутності СЕН у контексті сучасних освітніх парадигм. Встановлено, що СЕН є еволюційним розвитком концепції соціально-емоційного навчання (SEL), що доповнює її фокусом на етичній обізнаності, системному мисленні та травмаінформованому підході. Обґрунтовано, що СЕН виступає методологічною основою для формування трансформаційних компетентностей, які дозволяють особистості не лише адаптуватися до криз (soft skills), а й виступати суб’єктом проактивних змін та етичного відновлення суспільства.

2. Визначено специфіку функціонування освітнього простору в умовах прифронтового регіону. На основі результатів констатувального етапу дослідження (м. Запоріжжя) виявлено критичний стан освітнього середовища: високий рівень емоційного виснаження педагогів (62%), виражений методичний дефіцит (82%) та домінування точково-фрагментарної моделі впровадження СЕН. Встановлено суперечність між високою мотивацією освітян до інновацій та їхнім низьким ресурсним станом, що зумовлює потребу у системній зовнішній фасилітації.

3. Обґрунтовано комплекс із семи організаційно-педагогічних умов (ОПУ) системного впровадження СЕН. Доведено, що сталість трансформацій забезпечується лише за умови цілісної реалізації таких чинників: кадрової та методологічної готовності (ОПУ 1), нормативної легітимізації (ОПУ 2), вибору системної моделі інтеграції (ОПУ 3), створення травмаінформованого середовища (ОПУ 4), соціального партнерства з батьками (ОПУ 5),

впровадження системи моніторингу (ОПУ 6) та оцінки якісних змін організаційної культури (ОПУ 7).

4. Розроблено та апробовано модель професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» на базі міського Центру професійного розвитку педагогічних працівників. Запропонована модель виконує роль зовнішнього ресурсного хаба, що забезпечує ешелоновану підготовку кадрів (від сенситизації до амбасадорства) та надає педагогам валідизований інструментарій. Модель базується на принципах горизонтальної взаємодії (peer-to-peer), що дозволяє долати професійну ізоляцію та формувати спільноту стійкості в масштабах міста.

5. Розроблено технологію та методичні рекомендації щодо системного впровадження СЕН. Технологічний алгоритм передбачає чотири етапи: від відновлення ресурсу педагога («киснева маска на дорослого») до інституційної легітимізації програми в закладі. Методичні рекомендації для керівників акцентують увагу на емпатійному стилі управління, а для педагогів – на наскрізній інтеграції «крихіток СЕН» у освітній процес, що забезпечує перехід від «культури контролю» до «культури турботи».

Загалом, результати дослідження підтверджують, що системне впровадження СЕН у прифронтовому регіоні є дієвим механізмом зміцнення національної резильєнтності та формування людського капіталу, здатного до повоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Простір стійкості»: створюємо місце для відпочинку та відновлення : практичний порадник / за заг. ред. О. Елькіна, О. Марущенка.. Харків : ГО «ЕдКемп Україна», 2025. 20 с.

2. Алєксєєнко, Т. Ф. Аналітичні матеріали онлайн опитування щодо особливостей соціалізації учнів середньої школи в умовах війни та дистанційної форми навчання (електронне видання). Київ : Педагогічна думка. 2023. 29 с.

3. Альохін М. М. Соціально-емоційне навчання (sel-program) як предикатор вибору ненасильницьких стратегій поведінки серед старшокласників. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія*. 2019. № 1. С. 52-60.

4. Аналітичний огляд. «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / за заг. ред. : Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.

5. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 1 (54). С. 79-88.

6. Водолазська Т. В. Соціально-емоційне навчання в системі неперервної освіти. *Неперервна освіта*. 2024. № 6 (219). С. 68-71.

7. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. Кам’янець-Подільський : Аксіома. 2009. 308 с.

8. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактора розвитку особистості школяра : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ. 2012. 476 с.

9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 376 с.

10. Гордійчук Г. Використання освітнього інформаційного середовища

навчального закладу як засобу підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2008. № 4. С. 149-155

11. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27, т. 2, С. 186-192.

12. Елькін О. Соціально-емоційне навчання як затребувана практика формування м'яких навичок учнівства: сучасні виклики та досвід України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 1 (10). С. 42-56.

13. Жадько О. Організація взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування в освіті та вихованні дітей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 1 (95). С. 62-72

14. Креденцер О. В. Особливості переживання суб'єктивного благополуччя та психологічного здоров'я персоналу організацій в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1 (28). С. 56-65.

15. Кулешова О. А. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор упливу на результати навчання здобувачів освіти. *Вересень*. 2023. № 4. С. 115-126.

16. Курмішева Н. Соціальне та спільне навчання як напрями управління освітнім процесом. *Педагогічний менеджмент.* 2021. DOI: 10.33272/2522-9729-2021-3(198)-20-24.

17. Лантух В. П. Генеза ідей соціально-емоційного розвитку особистості в історико-педагогічному ретроспективі. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 94. С.12-18.

18. Лобода О. Є. Феномен «освітнє середовище» з позицій сучасних підходів його осмислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 77 (2). С. 19-22.

19. Марковська М. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. URL: https://nus.org.ua/2021/08/31/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijne-navchannya-v-shkolah-analitychnyj-oglyad/.

20. Матвієнко О. В. Химич М. А. Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Вип. 7 (2-2024), т. 1. С. 75-84.

21. Матвієнко О., Олефіренко Т. Емоційне благополуччя дітей та педагогів: проблеми та практика підтримки в умовах військової агресії. *Освітньо-науковий простір*. 2023. № 3 (2). С. 71-79.

22. Методичні рекомендації щодо впровадження програми соціально-емоційного та етичного навчання в закладах загальної середньої освіти. *Міністерство освіти і науки України*. URL: https://mon.gov.ua.

23. Михайленко Л. Соціально-емоційне навчання на уроках математики: сучасні тенденції. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2023. Вип. 1 (21). С. 206-214.

24. Нова українська школа: порадник для вчителя / Л. М. Гриневич та ін. Київ : Літера ЛТД, 2017. 208 с.

25. Організація розвивального освітнього середовища (регіональний аспект) : методичні рекомендації до вивчення тем лекційних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : Н. В. Лалак. Мукачево : МДУ, 2023. 43 с.

26. Павелків Р. В. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 280 с.

27. Панок В. Г. Психологічна допомога в системі освіти: теорія і практика : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2021. 272 с.

28. Панченко В. В. Соціально-емоційне навчання як сучасна педагогічна парадигма у вищій освіті. *Теорія і методика професійної освіти*. 2023. Вип. 65, т. 2. С. 91-94.

29. Паньків О. Резильєнтність як здатність до відновлення: чому це важливо для вчителя. Нова українська школа. URL: https://nus.org.ua/articles/resilience-v-osviti/ (дата звернення: 27.01.2026).

30. Перегончук Н. В. Проблема емоційної стійкості в професійній діяльності педагога. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2010.

Т. XII, ч. 4. С. 322-331.

31. Підласий І. П. Педагогіка : підручник. Київ : Академвидав, 2010. 576 с.

32. Про завершення експерименту на всеукраїнському рівні за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України у листопаді 2019 – грудні 2024 років : наказ Міністерства освіти і науки України від 19 грудня 2024 р. № 1761. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/677/260/f0d/677260f0d06e9344484389.pdf.

33. Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м’яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 років : наказ Міністерства освіти і науки України від 18 листопада 2019 р. № 1431. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/Новини/2019/11/19/1431-vid-18112019.pdf.

34. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: https://cutt.ly/gQjPNIc.

35. Програма соціально-емоційного та етичного навчання (SEE Learning). Center for Contemplative Science and Compassion-Based Ethics at Emory University. URL: https://compassion.emory.edu/see-learning/.

36. Рассказова О., Гринько В., Григоренко В. Соціальне здоров’я школярів у воєнний період : виклики та можливості підготовки фахівців психологічної служби. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 6 (24). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-925-943.

37. Рекун Г. П., Свіденська М. С. Механізм управління формуванням соціально-емоційних компетенцій у навчальних закладах. *Соціальна економіка*.

2018. Вип. 56. С. 207-215.

38. Рощіна С. М. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. *Педагогічний альманах*. 2011. Вип. 12. С. 34- 38.

39. Савченко О. В. Психологія резильєнтності особистості : монографія. Київ : Талком, 2022. 340 с.

40. СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму / голов. ред. О. Елькін ; 2-е вид. Київ : ТОВ «Інжиніринг», 2023. 148 с.

41. СЕН в Україні: результати пілотування та перспективи впровадження : аналітичний звіт. Харків : ГО «ЕдКемп Україна», 2022. 88 с.

42. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. Київ : Обереги, 2005. Т.1. 528 с.

43. Смагін І., Смагіна Т. Трансформаційні компетентності як орієнтири шкільної освіти 2030. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота.* 2025. № 1 (56). С. 211-216.

44. Степанова-Камиш А. Впроваджуємо СЕЕН: посібник про спільноту соціально-емоційного та етичного навчання. URL: https://nus.org.ua/2021/08/31/vprovadzhuyemo-seen-posibnyk-pro-spilnotu-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya/

45. Тодорова І. С., Павленко В. І. Психологія і педагогіка : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури,. 2011. 228 с.

46. Шашенкова А. О. Соціально-емоційне навчання як перспективна освітня траєкторія. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-310-4-47.

47. Юркевич П. Д. Вибране. Київ : Абрис, 1993. 416 с.

48. Яблонська Т. М. Психологія розвитку адаптивності особистості в умовах трансформації суспільства. Київ : Слово, 2021. 280 с.

49. BBC-SWB (The BBC Subjective Well-being Scale). Psychology Today. URL: https://www.psychologytoday.com.

50. Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., The Psychological Impact of Quarantine and How to Reduce It: Rapid Review of the

Evidence. The Lancet. 2020. № 395. P. 912-920.

51. CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs. CASEL. URL: https://casel.org/guide/.

52. Coelho V. A., Sousa V. Differential Effectiveness of a Middle School Social and Emotional Learning Program: Does Setting Matter? *Journal of Youth and Adolescence*. 2018. № 47 (9). P. 1978-1991. DOI: https://doi.org/10.1007/s10964-018-0897-3.

53. Joswick C., Taylor C. N. Supporting SEL Competencies with Number Talks. *Mathematics Teacher: Learning and Teaching PK-12*. 2022. № 115(11). P. 781-791. DOI: https://doi.org/10.5951/mtlt.2021.0347.

54. LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence. URL: https://cutt.ly/pQkIssc.

55. Rogozhina O. Features of organizing a psychologically safe educational space. *Image of the modern pedagogue*. 2020. № 6. P. 76-78. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020- 6(195)-76-78.

56. Sears R., Bay-Williams J., Willingham J. C., Cullen A. Symbiosis : Social and Emotional Learning & Mathematics Learning. *Mathematics Teacher: Learning and Teaching PK-12*. 2022. № 115 (11). P. 770-780. DOI: https://doi.org/10.5951/mtlt.2022.0081.

ДОДАТОК А

Структура Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Key Competencies for Lifelong Learning)

Таблиця А.1 – Структура Європейської довідкової рамки

СФЕРА	КОМПЕТЕНТНОСТІ	ДЕСКРИПТОРИ
ОСОБИС-ТІСНА	Р1 Саморегуляція Усвідомлення та управління емоціями, думками та поведінкою	Р1.1 Усвідомлення та вираження особистих емоцій, думок, цінностей та поведінки
		Р1.2 Розуміння та регулювання особистих емоцій, думок і поведінки, включаючи реакції на стрес
		Р1.3 Виховання оптимізму, надії, стійкості, самоефективності та цілеспрямованості для підтримки навчання та дій
	Р2 Гнучкість Здатність управляти перехідними періодами, змінами та ситуаціями невизначеності, а також протистояти викликам	Р2.1 Готовність переглянути свої погляди та способи дій у зв’язку з появою нових фактів
		Р2.2 Розуміння та прийняття нових ідей, підходів, інструментів та дій у відповідь на зміну контексту
		Р2.3 Управління змінами в особистому житті, соціальному житті, роботі та навчанні, роблячи свідомий вибір і ставлячи конкретні цілі
	Р3 Добробут Прагнення бути задоволеним життям, турбота про фізичне, психічне та соціальне здоров’я; прийняття сталого способу життя	Р3.1 Усвідомлення того, що індивідуальна поведінка, особистісні характеристики, соціальні та екологічні фактори впливають на здоров’я та благополуччя
		Р3.2 Розуміння потенційних ризиків для благополуччя, використання достовірної інформації та послуг у сфері охорони здоров’я та соціального захисту
		Р3.3 Прийняття сталого способу життя, який поважає навколишнє середовище, забезпечує фізичне та психічне благополуччя як окремої людини, так і всіх разом, одночасно сприяє соціальній підтримці
СОЦІАЛЬ-НА	S1 Емпатія Розуміння стану іншої людини, її емоцій, переживань і цінностей та надання відповідної реакції на них	S1.1 Усвідомлення емоцій, переживання, досвіду та цінностей іншої людини
		S1.2 Розуміння емоцій, відчувати почуття, переживання іншої людини та здатність проактивно приймати її точку зору
		S1.3 Чуйність до емоцій та переживань іншої людини, усвідомлення того, що групова приналежність впливає на ставлення до неї
	S2 Комунікація Використання відповідних	S2.1 Усвідомлення потреби в різноманітних комунікативних стратегіях, мовних регістрах

СФЕРА	КОМПЕТЕНТНОСТІ	ДЕСКРИПТОРИ
	комунікаційних стратегій, предметно-спеціальних кодів та інструментів залежно від контексту та контенту	та інструментах, адаптованих до контексту та змісту
		S2.2 Розуміння та управління взаємодією та розмовами в різних соціокультурних контекстах та ситуаціях, специфічних для певної галузі
		S2.3 Слухати інших та брати участь у розмовах з упевненістю, наполегливістю, чіткістю та взаємністю як в особистому, так і в соціальному контекстах
	S3 Співпраця Участь у груповій діяльності та командній роботі, визнаючи та поважаючи інших	S3.1 Прагнення зробити внесок у загальне благо та усвідомлення того, що інші можуть мати іншу культурну приналежність, походження, переконання, цінності, погляди чи особисті обставини
		S3.2 Розуміння важливості довіри, поваги до людської гідності та рівності, уміння вирішувати конфлікти та обговорювати розбіжності для побудови та підтримки справедливих і конструктивних відносин, взаємодій
		S3.3 Справедливий розподіл завдань, ресурсів та відповідальності в групі з урахуванням її конкретної мети; заохочення висловлення різних поглядів та прийняття системного підходу
НАВЧАЛЬНА	L1 Мислення зростання Віра у свій потенціал та потенціал інших, постійно навчатися та прогресувати	L1.1 Усвідомлення та впевненість у власній здатності та здатності інших навчатися, вдосконалюватися та досягати успіху завдяки праці та самовідданості
		L1.2 Розуміння того, що навчання – це процес, який триває все життя і вимагає відкритості, допитливості та цілеспрямованості, вмотивованості
		L1.3 Аналізувати відгуки, зворотній зв’язок від інших людей, а також успішний і невдалий досвід, щоб продовжувати розвивати свій потенціал
	L2 Критичне мислення Оцінка та самостійний аналіз інформації на підтримку аргументованих висновків, розроблення інноваційних рішень	L2.1 Усвідомлення потенційної упередженості даних та власних обмежень при зборі достовірної та надійної інформації та ідей з різноманітних та авторитетних джерел
		L2.2 Порівнювати, аналізувати, оцінювати та синтезувати дані, інформацію, ідеї та медіа-повідомлення для того, щоб робити логічні висновки
		L2.3 Розробка креативні ідеї, синтез та поєднання концепцій та інформації з різних джерел з метою вирішення проблем
	L3 Управління навчанням	L3.1 Усвідомлення власних навчальних

СФЕРА	КОМПЕТЕНТНОСТІ	ДЕСКРИПТОРИ
	Участь у груповій діяльності та командній роботі, визнаючи та поважаючи інших	інтересів, процесів та бажаних стратегій, разом із навчальними потребами та необхідною підтримкою
		L3.2 Планування та реалізація навчальних цілей, стратегій, ресурсів та процесів
		L3.3 Рефлексія та оцінювання цілей, процесів і результатів навчання та побудови знань, встановлення взаємозв’язків між областями

Джерело: Sala, Punie, Garkov, & Cabrera Giraldez, 2020, p. 20

ДОДАТОК Б

Інформаційно-аналітична довідка

Про результатами опитування щодо впровадження соціально-емоційного навчання в закладах освіти Запоріжжя

1. Загальні відомості.

У вересні 2025 року було проведено комплексне дослідження стану та перспектив впровадження СЕН серед керівників та педагогів закладів освіти м.Заапоріжжя. Опитування мало на меті визначити рівень готовності персоналу, виявити успішні кейси та окреслити бар'єри з впровадження СЕН.

2. Репрезентативність вибірки.

До дослідження долучилися дві ключові цільові групи:

- адміністративна ланка: 53% – керівники ЗЗСО, 47% – керівники ЗДО;
- педагогічна спільнота: 63% – вчителі ЗЗСО, 37% – педагоги ЗДО;
- досвід: більшість опитаних педагогів (61,2%) мають педагогічний стаж понад 20 років, що свідчить про запит на модернізацію сталих методик роботи.

3. Ключові результати та тренди.

3.1 Рівень обізнаності та моделі впровадження.

Хоча концепція СЕН є знайомою для більшості керівників, лише 25% володіють нею повною мірою, тоді як 75% потребують детальнішого вивчення або мають лише часткові знання. Найбільш ефективними форматами впровадження визначено:

- виховні заходи (50%);
- інтеграція в навчальні предмети та позакласна робота (по 25%);
- окремий курс (12,5%).

3.2 Психоемоційні та поведінкові маркери.

Впровадження практик СЕН демонструє високу результативність. 100% педагогів підтверджують наявність позитивних змін у вихованців.

- покращення психологічного клімату: 94%;

- стабілізація емоційного стану дітей: 73-78%;
- розвиток комунікативних навичок: 54-83%;
- зниження рівня конфліктності: 56%.

4. Аналіз викликів та бар’єрів.

Попри позитивну динаміку, виявлені утруднення, що уповільнюють системну трансформацію:

- дефіцит компетенцій: 62,5% керівників вказують на недостатню підготовку педагогів;
- ресурсний голод: Педагоги відчувають гостру потребу у методичних матеріалах (75,2%) та спеціалізованих тренінгах (58,5%);
- тайм-менеджмент: 46,9% респондентів зазначають брак часу в навчальних планах.

5. Стратегічні перспективи.

Опитування підтвердило високий потенціал розвитку:

- вмотивованість: 55,8% педагогів, які ще не практикують СЕН, виявили бажання розпочати навчання;
- готовність до масштабування: 65,6% керівників планують інтегрувати СЕН у діяльність закладу протягом наступних двох років;
- запит на нетворкінг: 66,5% респондентів підтримали ідею створення Відкритого простору СЕН як майданчика для обміну практичним досвідом та плекання професійної резильєнтності.

Висновок: результати підтверджують, що СЕН є критично важливим інструментом сучасної освіти. Пріоритетним завданням є перехід від інформування до активного навчання педагогів та забезпечення їх прикладним інструментарієм через функціонування професійної спільноти «Відкритий простір СЕН».

ДОДАТОК В

ПОЛОЖЕННЯ
про міську професійну спільноту «Відкритий простір СЕН», що функціонує на базі Комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Запорізької міської ради

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Міська професійна спільнота «Відкритий простір СЕН» (далі – Простір) є інноваційним ресурсним хабом та професійною спільнотою, створеною для системного впровадження програми соціально-емоційного та етичного навчання (SEE Learning) в освітнє середовище м. Запоріжжя.

1.2. Простір діє як фасилітатор змін, спрямований на зміцнення індивідуальної та колективної резильєнтності учасників освітнього процесу в умовах прифронтового регіону.

1.3. У своїй діяльності Простір керується Законом України «Про освіту», концепцією НУШ, а також науково-методичними засадами програми СЕН, валідизованими Університетом Еморі та ГО «ЕдКемп Україна».

1.4. Простір діє в тісній партнерській взаємодії з ГО «ЕдКемп Україна» як офіційним представником програми SEE Learning в Україні.

1.5. Простір сприяє налагодженню тристоронньої взаємодії між педагогами, здобувачами освіти та їхніми батьками для створення єдиного етичного поля стійкості.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

2.1. Метою діяльності Простору є трансформація освітнього простору закладів освіти м. Запоріжжя через розвиток соціально-емоційних компетентностей, етичної обізнаності та системного мислення.

2.2. Ключові завдання:

- ресурсне відновлення: надання психоемоційної підтримки освітянам для подолання синдрому професійного вигорання та втоми від співчуття;

- методична навігація: консультативно-методичний супровід педагогів у процесі імплементації модельної програми СЕН та адаптація вправ до умов прифронтового міста;

- аналітичний супровід: моніторинг психоемоційного стану учасників спільноти для оперативного реагування на кризові стани та діагностики соціально-психологічного клімату в учнівських колективах задля превенції деструктивних станів та зміцнення групової резильєнтності;

- амбасадорство: формування мережі закладів-лідерів, здатних транслювати успішні кейси СЕН.

3. ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ (ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЯДРО)

3.1. Консультативно-методичний вектор (навігація): поширення кейсу інструментів імплементації СЕН в освітню діяльність закладу задля забезпечення якості та зниження когнітивного навантаження на вчителя.

3.2. Психолого-підтримуючий вектор (ресурсна студія): залучення сертифікованих тренерів для проведення тренінгів «Занурення в СЕН», супервізійних зустрічей та практик Resilience Toolkit (Ti-PPI).

3.3. Етико-мережевий вектор (подолання ізоляції): інтеграція запорізьких освітян у всеукраїнську мережу стійкості через модель «рівний-рівному», реалізація програм менторської підтримки для молодих спеціалістів та новопризначених керівників щодо впровадження емпатійного стилю управління.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Безпосередню організацію діяльності Простору здійснює консультант КУ «ЦПРПП» ЗМР, призначений наказом директора установи.

4.2. Діяльність Простору базується на принципах добровільності, травмаінформованості, горизонтальної взаємодії та етичної відповідальності.

4.3. Взаємодія з ГО «ЕдКемп Україна» та іншими партнерами:

- організація сертифікованих освітніх заходів та (не)конференцій;

- участь в апробації нових методичних матеріалів та міжнародних освітніх ініціатив;

- залучення грантових ресурсів та експертної підтримки для розвитку спільноти.

4.4. Формати роботи:

- режим «живої присутності»: офлайн-зустрічі для подолання професійної дефіцитарності 1 раз в два місяці, за потреби проводяться позапланові експрес-сесії;

- цифрова платформа «Ресурсний дашборд СЕН-Запоріжжя» (поширення банку адаптованих СЕН-практик, успішних кейсів впровадження СЕН);

- ешелонована підготовка кадрів (рівні: сенситизація, майстерність, амбасадорство).

5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА МОНІТОРІНГ

5.1. Основним індикатором успішності Простору є перехід закладів освіти від «культури контролю» до «культури турботи».

5.2. Процесуальні індикатори: зниження рівня методичного дефіциту та емоційного виснаження (згідно з повторним зрізом за методиками BBC-SWB та Brief-COPE), а також покращення показників емоційного благополуччя та зниження рівня конфліктності серед учнів.

5.3. Інституційні результати: закріплення СЕН у стратегіях розвитку закладів-учасників та створення безпечного «поля стійкості» міста.

5.4. Зростання рівня професійної автономії вчителів.

5.5. Підвищення індексу суб’єктивного благополуччя педагогів та зростання рівня їхньої професійної автономії у прийнятті етично обґрунтованих рішень

6. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Діяльність Простору здійснюється за рахунок ресурсів КУ «ЦПРПП», грантових коштів, благодійних внесків та партнерської підтримки міжнародних організацій.

6.2. Зміни та доповнення до цього Положення вносяться наказом директора КУ «ЦПРПП» за поданням ініціативної групи учасників Простору.

ДОДАТОК Г

Проєкт меморандуму про співпрацю між комунальною установою «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Запорізької міської ради і громадською організацією «ЕдКемп Україна»

м. Харків «___»_____ 20___року

КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ» ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (далі – Центр), в особі директорки Тіщенко Олени Леонідівни, яка діє на підставі Статуту, з однієї сторони, та ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЕДКЕМП УКРАЇНА» (далі – «ЕдКемп Україна»), в особі Голови Ради Елькіна Олександра Борисовича, який діє на підставі Статуту, з другої сторони (далі разом – Сторони), уклали цей Меморандум про нижчевикладене.

1. МЕТА І ПРЕДМЕТ МЕМОРАНДУМУ

1.1. Метою цього Меморандуму є об'єднання зусиль Сторін, спрямованих на реалізацію спільних проєктів в освітній сфері відповідно до напрямів співпраці та взаємодії, визначених цим Меморандумом.

Предметом цього Меморандуму є координація зусиль і спільна діяльність Сторін задля встановлення партнерських відносин і налагодження довгострокової, ефективної та взаємовигідної співпраці.

1.2. Цей Меморандум засвідчує наміри Сторін сприяти одна одній для досягнення мети, встановленої цим Меморандумом.

2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

2.1. Сторони укладають цей Меморандум, який базується на принципі партнерства, з метою підвищення якості організації професійного зростання педагогічних працівників Запоріжжя.

2.2. У своїй співпраці Сторони зобов’язуються дотримуватися принципів рівноправності, законності, поваги, взаємодопомоги, взаємних інтересів,

конфіденційності інформації, отриманої в процесі співробітництва, та конструктивного діалогу під час вирішення найважливіших питань соціально-економічного, правового, фінансового та іншого характеру.

3. ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ СТОРІН

3.1. Сторони цього Меморандуму підтверджують, що інтересам кожної з них відповідає спільна і погоджена реалізація Сторонами проєктів у сфері освітньої діяльності, об'єднання зусиль для здійснення навчально-методичної, консультативної та науково-дослідної діяльності з питань модернізації освітнього процесу, розвиток соціально-емоційних та етичних навичок молоді, виховання демократичних цінностей у здобувачів і здобувачок освіти.

3.2. Сторони здійснюють співпрацю та взаємодію за такими основними напрямами:

- трансформація професійного розвитку: впровадження інноваційних моделей, форм та методів безперервного професійного зростання освітян, що базуються на принципах академічної свободи та взаємонавчання;

- психосоціальна підтримка та ціннісна освіта: реалізація ініціатив, спрямованих на розвиток етичного мислення, соціально-емоційних навичок, стійкості (резильєнтності) та турботи про ментальне здоров’я всіх учасників освітнього процесу;

- цифровізація та технологічний прогрес: інтеграція новітніх технологічних рішень (зокрема інструментів штучного інтелекту, машинного навчання та цифрових освітніх платформ) для підвищення ефективності навчання та автоматизації управлінських процесів;

- модернізація освітнього менеджменту: спільна діяльність щодо оновлення управлінських підходів, впровадження принципів дебюрократизації, людиноцентризму та ефективного лідерства в закладах освіти;

- розвиток безпечного та інклюзивного середовища: просування принципів рівності, недискримінації, демократичних цінностей та педагогіки партнерства в освітній спільноті;

- дослідницька та проєктна діяльність: спільна апробація освітніх

інновацій, проведення моніторингів якості освіти та реалізація проєктів, що відповідають сучасним викликам та запитам освітньої галузі;

- інші напрями, що відповідають статутній діяльності Сторін та спільним інтересам щодо розвитку освіти міста Запоріжжя.

4. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

4.1. Сторони мають право:

- ініціювати організацію та здійснення спільних проєктів за напрямами співпраці;
- інформувати про діяльність кожної із Сторін, безпосередньо пов'язану з предметом Меморандуму;
- започатковувати спільні навчальні програми, опитування, дослідження та інші заходи у сфері освіти.

4.2. Сторони зобов'язані:

- координувати та організовувати заходи з питань, що стосуються цього Меморандуму;
- здійснювати взаємодію у формі погоджених робочих зустрічей уповноважених представників/-иць Сторін;
- проводити консультації, зустрічі фахових представників/-иць для обміну інформацією, погодження спільних дій тощо;
- створювати робочі групи для вирішення конкретних питань за напрямами співробітництва.

5. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

5.1. У разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, передбачених Меморандумом, Сторони несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства України.

5.2. Усі спірні питання, які виникають між Сторонами, вирішуються шляхом переговорів з урахуванням прав та інтересів Сторін.

5.3. Жодна зі Сторін не несе відповідальності перед іншою Стороною за власну діяльність, здійснювану поза рамками цього Меморандуму та за порушення зобов'язань за цим Меморандумом, якщо порушення стали

наслідком обставин непереборної сили.

6. ТЕРМІН ДІЇ, ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ПРИПИНЕННЯ ДІЇ МЕМОРАНДУМУ

6.1. Меморандум набирає чинності з моменту його підписання уповноваженими представниками Сторін та діє впродовж 5 років з дати підписання.

6.2. Строк дії Меморандуму продовжується (пролонговується) на наступний період на тих же умовах і на той же період за умови, якщо жодна із Сторін не повідомить іншій Стороні про свій намір припинити його дію в письмовій формі.

6.3. Сторона, яка вважає за необхідне припинити дію цього Меморандуму, надсилає відповідну письмову пропозицію про це іншій Стороні не пізніше ніж за 20 (двадцять) календарних днів до закінчення строку його дії.

6.4. Меморандум вважається таким, що втратив чинність з дня отримання відповідного письмового повідомлення.

7. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

7.1 Цей Меморандум складено у 2-х примірниках, по одному для кожної зі Сторін, які мають однакову юридичну силу, при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у двох автентичних примірниках – по одному для кожної зі Сторін.

7.2. Зміни до цього Меморандуму можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Меморандуму.

7.3. Додаткові угоди є невід'ємною частиною цього Меморандуму і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані Сторонами.

7.4. Сторони визнають повноваження учасників Меморандуму та зобов'язуються при його виконанні дотримуватися взаємоповаги, довіри, партнерства, рівноправності, взаємної відповідальності, конструктивності і аргументованості при проведенні переговорів з питань, що є предметом цього Меморандуму.

8. МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ СТОРІН

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЕДКЕМП УКРАЇНА»
вул. Незалежної України, будинок 39Б, м. Запоріжжя, Запорізької обл., 69061	провулок Отакара Яроша, будинок 20, корпус 1, м. Харків, Харківська обл., 61045
тел: +38 067 943 98 96 ; e-mail: info@centerprof.online	тел. +38 050 302 31 32 e-mail: for@edcamp.ua
Директорка	Голова Ради
_____Олена ТІЩЕНКО	_____Олександр ЕЛЬКІН

ДОДАТОК Д

Орієнтовний тематичний план зустрічей міської професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»

Таблиця Д.1 – перший рік діяльності

№	Тема зустрічі	Ключові питання для опрацювання	Очікувані результати (компетентності)
1	«Киснева маска»: ресурс педагога як фундамент освітнього процесу	Нейробіологія стресу. Знайомство з моделлю стійкості (TRM). Поняття «Вікна стійкості». Техніки заземлення та миттєвої саморегуляції в умовах прифронтового міста.	Здатність до саморегуляції, відновлення внутрішнього ресурсу, опанування технік стабілізації нервової системи, навичок «самонавігації» у стресових станах.
2	«Травма-інформований простір»: як бачити більше за поведінкою	Вплив травми на когнітивні здібності учнів. Створення «безпечного кокона» в онлайн-класі та укритті. Уникнення ретравматизації.	Навички створення психологічно безпечного середовища, емпатійне розуміння поведінкових реакцій учнів.
3	«Крихітки СЕН» (SEL kernels): наскрізна інтеграція без перевантаження	Практикум з використання коротких вправ (3–5 хв) на уроках. Цифрові інструменти СЕН для дистанційного навчання.	Вміння інтегрувати СЕН у зміст навчальних предметів, володіння банком мікропрактик (SEL kernels).
4	«Разом сильніші»: емпатійна комунікація та партнерство з батьками	Емпатія vs Симпатія. Елементи ненасильницького спілкування (ННС) у роботі з батьківською спільнотою. Техніки активного слухання. Відмінність емпатії від симпатії. Алгоритм розмови з батьками про емоційний стан дитини.	Емпатія, навички конструктивної комунікації в тріаді «вчитель-учень-батьки», зниження конфліктності. Сформованість навичок емпатійного лідерства та медіації конфліктів.
5	«Системне мислення»: від стабільного класу до резильєнтної громади	Усвідомлення взаємозалежності. Етична відповідальність. Карта взаємозалежності закладу освіти. Етичне залучення до вирішення проблем громади. Проєктування спільних соціальних ініціатив у закладі освіти.	Системне мислення, навички відповідального прийняття рішень, залученість у життя спільноти. Здатність бачити заклад як екосистему стійкості.
6	«Амбасадори стійкості»: рефлексія та стратегування майбутнього	Аналіз динаміки змін (результати скринінгу). Презентація кращих кейсів «Закладів-амбасадорів». Планування каскадного навчання для колег.	Навички лідерства та менторства, здатність до професійної рефлексії, готовність до трансляції досвіду.

Методичні примітки до реалізації плану:

1. Структура кожної зустрічі:

- Check-in (5-10 хв.): практика фокусування уваги або сканування тіла для налаштування на роботу.
- Теоретичний блок (20 хв.): короткий розгляд ключового концепту (травма, емпатія, системи).
- Практичний блок (45 хв.): відпрацювання вправ у малих групах (peer-to-peer).
- Check-out (10 хв.): рефлексія та практика вдячності.

2. Міжсесійний супровід: у період між зустрічами учасники Простору використовують цифрову платформу для обміну досвідом та отримання швидких консультацій від координатора (консультанта ЦПРПП).

3. Моніторинг: перед першою та після шостої зустрічі проводиться анонімне тестування за методиками BBC-SWB та Brief-COPE, а також експрес-оцінювання емоційного клімату в учнівських колективах (через інструменти «Термометр емоцій» або цифрові форми зворотного зв'язку) для оцінки ефективності роботи спільноти.

ДОДАТОК Е

Приклади «КРИХІТОК СЕН»
для очного режиму з впровадженням змішаного навчання

1. Для учнів початкової школи (1–4 класи). Робимо фокус на саморегуляції та розпізнаванні емоцій.

1.1 «Дихання з улюбленим героєм» (сенсорна грамотність).

Інструкція: попросіть дітей взяти в руки улюблену іграшку і притиснути її до животу або просто покласти руку на живіт. «Уявіть, що ваш животик – це кулька. На вдиху кулька надувається (рахуємо до 3), на видиху – повільно здувається (рахуємо до 5)».

Дистанційний адаптив: використання анімаційної GIF-ки на екрані, яка розширюється і звужується, допомагаючи синхронізувати дихання всієї групи.

1.2 «Колір мого настрою» (усвідомленість).

Інструкція: «Якого кольору ваш настрій прямо зараз?».

Дистанційний адаптив: учні змінюють фон у Zoom на колір свого настрою або обирають відповідний смайлик у чаті. Це дає вчителю миттєвий зріз емоційного стану класу.

2. Для учнів 5-9 класів. Фокус на емпатії та соціальних зв'язках.

2.1 «Детектор емоцій» (навички стосунків).

Інструкція: вчитель демонструє на екрані фото людини з неоднозначною мімікою. Учні мають припустити, що вона відчуває і чому.

Дистанційний адаптив: використання інструменту «Анотації» в Zoom, де діти ставлять мітки біля тих назв емоцій, які вони «прочитали» на обличчі.

2.2 «Коло вдячності» (співпереживання).

Інструкція: Кожен учень має написати в чаті одну річ, за яку він вдячний сьогодні, згадавши конкретну людину (однокласника, маму, захисника).

Дистанційний адаптив: Створення спільної дошки на Padlet або Jamboard,

де вдячності накопичуються протягом тижня, створюючи «стіну стійкості».

3. Старша школа (10–11 класи). Фокус на системному мисленні та стійкості.

3.1 «Системна мапа чашки кави/чаю» (системне мислення).

Інструкція: «Подивіться на свою чашку. Скільки людей долучилися до того, щоб вона зараз була у вас? (фермери, водії, пакувальники, енергетики)».

Дистанційний адаптив: Спільне створення ментальної карти (Mind Map) в режимі реального часу, що демонструє взаємозалежність світу. Це зміщує фокус з особистих проблем на відчуття причетності до спільноти.

3.2 «Рефлексія трьох зон» (резильєнтність).

Інструкція: Вчитель показує графік «Зони стійкості» (ОК-зона, зона збудження, зона пригнічення). Учні мають ідентифікувати, в якій зоні вони були зранку і де перебувають зараз.

Дистанційний адаптив: Анонімне опитування в Mentimeter, яке візуалізує загальний «енергетичний стан» групи без персоналізації, що створює атмосферу безпеки.

Тілесно-орієнтовані «Крихітки СЕН»

4. Кінезіологічні вправи (Нейропсихологічне розвантаження) – для всіх вікових категорій.

4.1 «Кулак – Ребро – Долоня» (Розвиток міжпівкульної взаємодії).

Інструкція: учні мають послідовно змінювати положення руки на столі: долоня, стиснута в кулак; долоня ребром; розпрямлена долоня на столі. Починаємо повільно, поступово прискорюючи темп. Спочатку правою рукою, потім лівою, потім обома одночасно.

Ефект: активізує процеси мислення, допомагає зосередитися після перерви або тривоги.

4.2 «Перехресні кроки сидячи» (Інтеграція півкуль).

Інструкція: сидячи перед камерою, торкаємося правим ліктем лівого

коліна, а потім лівим ліктем – правого.

Дистанційний адаптив: вчитель може ввімкнути ритмічну музику на 30 секунд. Це допомагає «перезавантажити» мозок, коли діти відчувають когнітивну втому.

5. Вправи на миттєве зняття м’язового напруження.

5.1 «Лимон» (прогресивна релаксація).

Інструкція: «Уявіть, що у вашій правій руці – лимон. Стисніть його так сильно, щоб вичавити весь сік (напруження протягом 5 секунд). А тепер киньте його і розслабте руку (розслаблення 10 секунд)». Повторюємо з лівою рукою та обома руками.

Ефект: допомагає усвідомити різницю між станом напруження (стресу) та розслаблення (спокою).

5.2 «Струшування» (Shaking-техніка для скидання адреналіну).

Інструкція: запропонуйте дітям встати (якщо дозволяє безпекова ситуація) і просто інтенсивно потрусити кистями рук, плечима, а потім усім тілом, ніби вони струшують краплі води.

Дистанційний адаптив: можна назвати це «Танцем непосидючості». Це найкращий спосіб вивести надлишок енергії стресу з тіла.

6. Вправи на заземлення (Grounding) – для кризових моментів.

«5-4-3-2-1» (Адаптація для екрана)

Інструкція: вчитель просить учнів знайти навколо себе:

- 5 предметів, які можна побачити (наприклад, синього кольору);
- 4 речі, до яких можна доторкнутися прямо зараз;
- 3 звуки, які можна почути (навіть шум комп'ютера);
- 2 запахи;
- 1 річ, яку можна спробувати на смак (або одну приємну думку про себе).

Ефект: швидке повернення з тривожних думок у реальність «тут і зараз».

7. Блок «Self-care за 60 секунд»: експрес-техніки для вчителя.

7.1 «Ланцюг спокою 4-4-8» (Дихальна техніка для прихованого виконання).

Як робити: під час того, як учні виконують самостійне завдання, вчитель робить вдих (рахуємо до 4), затримку дихання (рахуємо до 4) і повільний видих (рахуємо до 8).

Ефект: активізує парасимпатичну нервову систему, дозволяючи вчителю залишатися «емоційним якорем» для класу, навіть якщо всередині наростає тривога.

7.2 «Точка опори» (Тілесна стабілізація).

Як робити: сидячи на стільці, максимально відчуйте опору під стопами та тиск спини на спинку стільця. Можна міцно схопитися руками за краї сидіння.

Ефект: дає мозку сигнал «Я в безпеці, я маю опору», що моментально знижує рівень кортизолу.

7.3 «Внутрішній амбасадор» (Когнітивна перестановка).

Як робити: швидка саморефлексія: «Що я зараз відчуваю? Це втома чи тривога?». Назвати емоцію — означає приборкати її (техніка Name it to tame it).

Ефект: знижує інтенсивність емоційної реакції через перемикання з лімбічної системи на префронтальну кору.

Методичні поради для дистанційного формату:

1. Принцип «Ніхто не змушений»: в умовах війни дитина може не хотіти вмикати камеру чи ділитися почуттями. Дозвольте використовувати реакції-смайлики як форму участі.

2. Травмаінформованість: якщо під час вправи на дихання у дитини виникає тривога, вчитель має запропонувати альтернативу – наприклад, просто перерахувати 5 предметів у кімнаті, які мають синій колір (техніка заземлення).

3. Регулярність vs Тривалість: краще робити «Крихітку СЕН» на 2 хвилини кожного дня, ніж одну велику годину психологічного розвантаження раз на місяць.

Методичні рекомендації щодо вибору вправ «Крихітки СЕН» з огляду на емоційний стан дитячого колективу:

Таблиця Е.1 – Алгоритм вибору вправ «Крихітки СЕН»

Сигнал (Що я бачу в класі/собі)	Яку «Крихітку» обрати?	Очікуваний ефект
Хаос, надмірне збудження	Кінезіологія («Кулак-ребро-долоня»)	Фокусування уваги
Апатія, втома, «скляні очі»	Тілесне розвантаження («Струшування», «Лимон»)	Енергізація, зняття блоків
Страх, паніка, завмирання	Заземлення («5-4-3-2-1»), Дихання	Повернення у «Вікно стійкості»
Емоційна напруга, конфлікт	Когнітивні («Колір настрою», «Детектор»)	Розвиток емпатії

ДОДАТОК Ж

КЕЙС-ПАКЕТ для керівника закладу освіти щодо впровадження програми СЕН

ЗРАЗОК НАКАЗУ

НАЗВА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

НАКАЗ

«___» _____ 202___ р. м. Запоріжжя № _____

Про організацію впровадження програми соціально-емоційного та етичного навчання у 202__/202__ навчальному році

З метою підвищення рівня реалізації Концепції «Нова українська школа», покращення якості роботи з формування м'яких навичок в учнівства, зміцнення індивідуальної та колективної резильєнтності учасників освітнього процесу, створення емпатійного та етичного освітнього середовища в умовах воєнного стану,

НАКАЗУЮ:

1. Розпочати системне впровадження програми соціально-емоційного та етичного навчання з _____ .
2. Призначити координатором впровадження програми СЕН заступника директора з НВР/педагога-психолога _____.
3. Координатору впровадження:

3.1 сформувати робочу групу «Амбасадорів СЕН» до _____.

3.2 забезпечити навчання педагогічних працівників з питання впровадження СЕН у практику викладання (очні курси, онлайн-курси);

3.3 здійснювати системне інформування педагогічних працівників про роботу міської професійної спільноти «Відкритий простір СЕН» (на базі КУ

«ЦПРПП»).

3.3 розробити та подати на затвердження дорожню карту впровадження СЕН в освітній простір закладу до _____.

4. Педагогічним працівникам:

4.1 пройти навчання з питання впровадження СЕН у практику викладання (очні курси, онлайн-курси), подати до координатора відповідні сертифікати до ____;

4.2 інтегрувати мікропрактики СЕН у структуру навчальних занять та виховних годин;

4.3 сприяти створенню травмаінформованого середовища під час роботи в офлайн та онлайн форматах.

5. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Директор закладу _____ (Прізвище, ініціали)

ДОДАТОК И

КЕЙС-ПАКЕТ
для керівника закладу освіти щодо впровадження програми СЕН
Шаблон Дорожньої карти реалізації впровадження СЕН

ДОРОЖНЯ КАРТА ВПРОВАДЖЕННЯ СЕН У [НАЗВА ЗАКЛАДУ]

I. Підготовчий етап.

1. Мотиваційний воркшоп «PRO СЕН».

2. Створення робочої групи «Амбасадори СЕН».

3. Планування та організація системного навчання педагогічних працівників.

4. Створення умов для практичного відпрацювання педагогічними працівниками ресурсних практик, крихіток СЕН, елементів занять СЕН.

5. Проведення зустрічі з батьківським комітетом з впровадження СЕН.

6. Розробка дизайну приміщень, його елементів з впровадження СЕН. Створення лаундж-зони для педагогів, для учнівства – куточків затишку. Розробка мотиваційних фраз для створення емпатійного фізичного середовища.

7. Організація вивчення посібників для вчителів з впровадження СЕН

II. Етап впровадження

8. Впровадження системи ранкових зустрічей задля впровадження СЕН класними керівниками)

9. Використання SEL kernels на кожному уроці; адаптація вправ до предметного контенту.

10. Проведення «Ресурсних зустрічей» для батьків; інформування про практики стійкості вдома.

11. Проведення ресурсних зустрічей для батьків, що виявили бажання оволодіти ресурсними практиками.

12. Розробка спільних правил закладу на засадах емпатії; відмова від «культури контролю».

III. Етап контроль-корекції

8. Впровадження системи ранкових зустрічей задля впровадження СЕН класними керівниками)

9. Використання SEL kernels на кожному уроці; адаптація вправ до предметного контенту.

Таблиця И.1 – Дорожня карта впровадження СЕН шляхом реалізацій організаційно-педагогічних умов.

Напрямок	Ключові кроки реалізації	Відповідальні	Термін
1. Професійний розвиток	Проходження базового онлайн-курсу СЕН; участь у тренінгах «Відкритого простору СЕН».	Координатор, педагоги	Вересень-жовтень
2. Ресурсний вчитель	Впровадження регулярних практик саморегуляції на педрадах; створення «Ресурсної кімнати» для вчителів.	Директор, психолог	Постійно
3. Наскрізна інтеграція	Використання SEL kernels на кожному уроці; адаптація вправ до предметного контенту.	Педагоги-предметники	Протягом року
4. Позакласна робота	Проведення тематичних «Ранкових зустрічей» та виховних годин за програмою СЕН.	Класні керівники	Щомісяця
5. Етичне середовище	Розробка спільних правил закладу на засадах емпатії; відмова від «культури контролю».	Учнівське самоврядування	Листопад
6. Батьківське партнерство	Проведення «Ресурсних зустрічей» для батьків; інформування про практики стійкості вдома.	Координатор, класоводи	1 раз на семестр
7. Моніторинг та рефлексія	Проведення анонімного скринінгу стану (BBC-SWB); аналіз динаміку клімату в класах.	Психолог	Січень, травень

ДОДАТОК К

Рекомендації для керівників закладів освіти

Керівник закладу освіти в прифронтовому регіоні має виступати не як контролер, а як фасилітатор безпеки та підтримки.

Інституціалізація системності: впроваджувати СЕН не як разові заходи, а через зміни до освітньої програми закладу (наприклад, виділення годин на курс за вибором або години психолога).

Створення «Простору турботи» для вчителів: організувати в закладі умови для емоційного відновлення педагогів (кімнати психологічного розвантаження, «тихі зони»). Легітимізувати право вчителя на втому та потребу в супервізії.

Стимулювання мережевої взаємодії: сприяти участі педагогів у заходах «Відкритого простору СЕН» на базі ЦПРПП. Визнавати години такого навчання як підвищення кваліфікації.

Запровадження «сервісного» стилю управління: замінити адміністративний тиск на підтримку. Регулярно проводити моніторинг ресурсного стану колективу для оперативного реагування на ризики вигорання.

Робота з батьківською спільнотою: організовувати просвітницькі заходи для батьків щодо СЕН, пояснюючи, що емоційна стабільність дитини є передумовою успішного навчання (особливо в умовах онлайн-формату).

ДОДАТОК Л

Рекомендації для педагогічних працівників

Для вчителя СЕН має стати «наскрізною лінією» кожного уроку, а не додатковим навантаженням.

Пріоритет власної ресурсності: починати впровадження СЕН із себе. Регулярно практикувати техніки саморегуляції (заземлення, сканування тіла), щоб залишатися «стабільним дорослим» для учнів.

Використання «Крихіток СЕН» (SEL kernels): інтегрувати короткі (3–5 хв) практики в структуру будь-якого уроку:

- Початок уроку: перевірка емоційного стану («Термометр настрою»).
- Середина уроку: вправи на фокусування уваги або нейрогімнастика, вправи на заземлення.
- Завершення: практика вдячності або рефлексія.

Травмаінформований підхід: враховувати, що закритість чи агресія учня в Запоріжжі може бути проявом стресу. Уникати ретравматизації, створювати в класі (навіть онлайн) атмосферу прийняття без оцінювання.

Трансформація помилки: формувати у дітей ставлення до помилок як до можливостей для розвитку, а не як до приводу для сорому. Це розвиває гнучкість та стійкість.

Системне використання матеріалів: користуватися перевіреним контентом від Університету Еморі та EdCamp Ukraine, адаптуючи їх під вікові особливості та безпекову ситуацію.

ДОДАТОК М

Структурно-логічна схема моделі професійної спільноти «відкритого простору СЕН»

Розроблена структурно-логічна схема моделі «Відкритого простору СЕН» являє собою цілісну систему, що інтегрує методологічні, організаційні та технологічні компоненти задля досягнення стратегічної мети – зміцнення резильєнтності освітнього середовища.

Функціональне ядро моделі базується на взаємодії трьох ключових векторів:

1. Консультативно-методичний вектор забезпечує адаптацію інструментарію СЕН до специфічних умов прифронтового регіону, знижуючи когнітивне навантаження на педагога через використання готових кейсів.
2. Психолого-підтримуючий вектор фокусується на відновленні індивідуального ресурсу вчителя через практики саморегуляції, супервізії та інтервізійні зустрічі за моделлю «рівний-рівному».
3. Етико-мережевий вектор спрямований на подолання професійної ізоляції та формування спільноти лідерів змін, здатних масштабувати досвід емпатійного управління.

Особливе місце в архітектурі моделі посідає Цифровий хаб СЕН, який виступає наскрізним інструментом та «комунікаційним клеєм» системи. Він виконує функцію інтерактивного репозитарію знань, платформи для оперативного скринінгу стану учасників (моніторинг) та простору для безперервного фасилітаційного супроводу з боку консультанта ЦПРПП.

Результативний блок моделі передбачає багаторівневу трансформацію: від розвитку навичок «самонавігації» окремого вчителя до створення системного «поля стійкості» міста, що знаменує перехід від адміністративної «культури контролю» до гуманістичної «культури турботи».

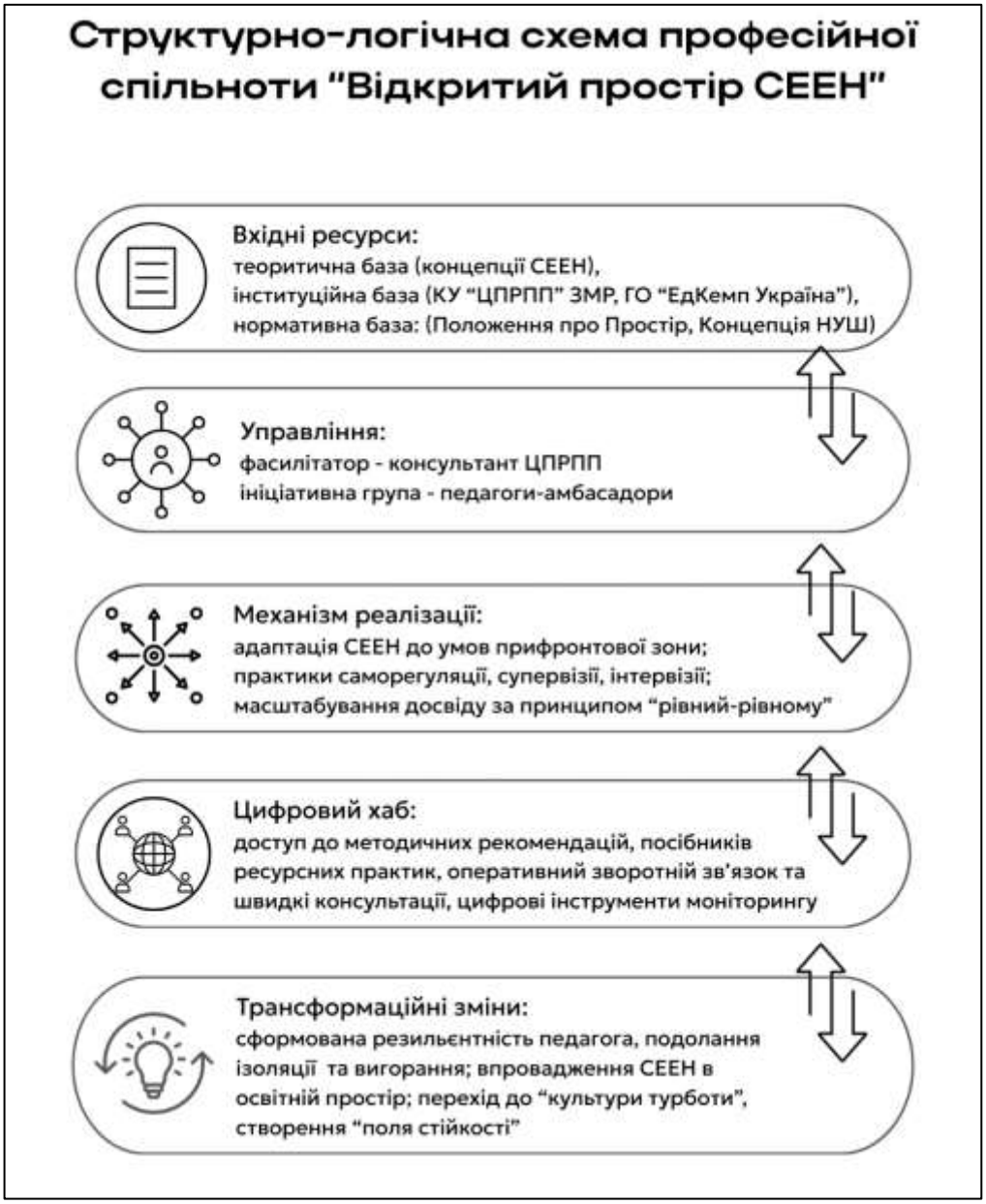

Рисунок М.1 – Структурно-логічна схема професійної спільноти «Відкритий простір СЕН»